

תשרי תשרי
TEVET תשרי
ROŠ CHODEŠ ROŠ CHODEŠ

VĚSTNÍK ŽIDOVSKÝCH NÁBOŽENSKÝCH OBCÍ
V ČESKÝCH ZEMÍCH A NA SLOVENSKU

Foto Alice Marxová.

Učiliště Bauhausu v Desavě, interiér. (K textu na str. 9–11.)

VŠE NEJLEPŠÍ V NOVÉM OBČANSKÉM ROCE PŘEJE REDAKCE.

VOLBY V PRAŽSKÉ OBCI

V pražské židovské obci se uskutečnily začátkem prosince, stejně jako v dalších obcích v průběhu roku 2024, volby do reprezentace ŽOP (24 členů), revizní komise ŽOP (7 členů), do Rady FŽO (15 členů) a do revizní komise FŽO (2 členové) na volební období 2025–2028. Nově zvolená reprezentace a revizní komise ŽOP se sešly na prvním ustavujícím zasedání 10. prosince. Na programu byla volba předsedy, dvou místopředsedů a dalších členů vedení. Dosavadnímu předsedovi Františku Bányaiovi, který tuto funkci vykonával po dvě po sobě jdoucí funkční období, už stanovy další kandidatury neumožňovaly. Ze dvou kandidátů reprezentace zvolila za předsedu Pavla Krále (1974) – klinického psychologa, soudního znalce a pedagoga. Místopředsedy se stali redaktorka Eva Lorencová a právník Tomáš Pasternak, kteří tyto funkce zastávali i v minulém volebním období. Zvoleni byli i další členové vedení.

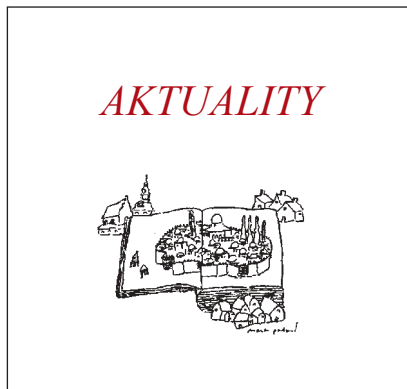
Co volby přinesly, kromě změny na postu předsedy, je především podstatná generační obměna ve složení reprezentace i zástupců pražské obce v Radě FŽO. To je přirozený a pro budoucnost obce i nezbytný vývoj, který signalizuje, že pražské obci nechybějí členové, ochotní pracovat pro celek a budoucnost. Doufáme, že se nově zvoleným zástupcům, tak jako to v rozhodující míře bylo i doposud, bude dařit vyváženě prosazovat potřeby a zájmy všech členů největší a nejdůležitější obce v ČR, židovské obce pražské.

Ustavující schůze Rady FŽO, na které proběhnou volby předsedy a Prezidia FŽO, se má uskutečnit ve středu 18. prosince. O jejím průběhu a výsledcích budeme informovat v příštím čísle *Rch*. *jd*

VÝBĚROVÉ ŘÍZENÍ NADACE ŽOP

Správní rada Nadace Židovské obce v Praze vyhlašuje výběrové řízení na nadační příspěvky pro rok 2025. Témata: podpora vzdělávání a českého židovského školství; ochrana kulturních památek; rozvoj židovských tradic na území České republiky.

Žádosti o nadační příspěvek musí být podány na předepsaných formulářích Nadace Židovské obce v Praze. Termín uzávěrky je stanoven k 28. 2. 2025 a 30. 6. 2025. Bližší informace a formuláře jsou k dispozici na e-mailové adrese: nadacezovp@volny.cz. Také budou v led-

nu 2025 na internetu: https://www.kehillaprag.cz/cs/stranka/partnerske-organizace/nadace-a-fondy/n-zop_244. *jk*

OSUDY ŽIDŮ NA LOUNSKU

Dne 10. prosince 2024 proběhlo v ulici U Synagogy slavnostní odhalení informační vitríny *Osudy Židů na Lounsku*. Na místě se sešli zástupci Židovské obce Teplice spolu se zástupci církví a dalších institucí, kde pronesli úvodní slovo a modlitbu. Za vedení města byl přítomen místostarosta Pavel Csonka. Přítomní společně navštívili synagogu a diskutovali o realizovaném přejmenování ulice, nakonec mohli nahlédnout do publikace *Osudy Židů na Lounsku*. *sp*

SERIÁL O PAMÁTNÍKU V LETECH

Česko-německý fond budoucnosti na konci listopadu v Postupimi udílel letošní novinářské ceny. Mezi sedmi oceněnými příspěvky byl i jeden s romskou tematikou – cenu v kategorii audio vyhrál seriál o Památníku v Letech u Písku reportérky Adély Petrové, který natočila pro rozhlasový pořad *O Roma vakeren / Romové hovoří*. Seriál *Lety u Písku. Opomíjená historie romského holokaustu* tvoří šest čtyřminutových reportáží, které přinášejí pohled do historie a současnosti jednoho z nejvýznamnějších, ale zároveň nejméně známých pietních míst romského holokaustu v ČR. *rv*

WORKSHOP V KUTNÉ HOŘE

Nadační fond dr. Dagmar Lieblové připravil na 13. prosince v Městské knihovně Kutná Hora předvánoční workshop *Tradiční zvyky židovského roku*. V rámci workshopu se účastníci interaktivně seznámili s následujícími tématy: *Tradiční zvyky a tradiční jídla – o svátcích, jako jsou Purim, Chanuka a Pesach, s důrazem*

na jejich kulturní a rodinný význam. Došli k základním informacím o významu těchto svátků a jejich roli v židovském životě. Workshop zahrnoval také uvedení do šabaty a výklad o židovském Novém roce (Roš ha-šana), Jom kipur a o Poutních svátcích. Součástí celé akce byl i praktický blok, zaměřený na metody, jak učit děti o židovských svátcích formou výtvarných a tvořivých aktivit, které jim umožní těmto tradicím porozumět. *nf*

RELATIVIZACE ZLA

Izraelský ministr zahraničí Gideon Saar v listopadu v rámci své návštěvy Česka oznámil, že se židovský stát odvolal proti rozhodnutí Mezinárodního trestního soudu (ICC) o zatykači na premiéra Benjamina Netanjahu a bývalého ministra obrany Joa'va Galanta. Zatykač byl na politiku vydán kvůli podezření ze spáchání válečných zločinů a zločinů proti lidskosti v Pásmu Gazy. Poradce premiéra Petra Fialy (ODS) pro národní bezpečnost Tomáš Pojar v *Interview ČT24* prohlásil, že mezinárodní soud tímto krokem ztratil důvěryhodnost. Má za to, že ICC již nikdy nebude věrohodným tribunálem. „Jsem přesvědčen, že jeho kredibilita už nikdy nebude nabyta zpátky a že je to cesta k postupné erozi celého tohoto projektu,“ uvedl.

„Je to relativizace zla. A ve chvíli, kdy soudní tribunál toto učiní, tak ho nebudou brát vážně ani diktátoři a budou ho brát stále méně vážně i demokratické státy,“ míní Pojar. *čt24*

OBSAH

Osmdesát let
od osvobození Osvětimi 3
Komentář k Tóře 4–5
Všechno jsme to přežili – rozhovor se skladatelem Janem Klusákem 6–8
Bauhaus v Desavé: o stopách slavného učiliště i staronové kritice 9–11
Zeptejte se rabinky – rozhovor s rabínkou Ute Steyerovou ze Stockholmu 12–13
Foglar u firmy Stein 13
Kars a ti druzí – o výstavě École de Paris ve Valdštejnské jízdárně 14–15
Zuzanna Ginczanka: Výbor z básní 16–17
Kavala a její Židé – o historickém městě a někdejšímu centru výroby tabáku 18
Žena s archaickou duší – o básnířce Zuzanně Ginczance 19
Proměny Lower East Side 20
Izrael: Podruhé s Trumpem 21
Výběr z českých médií 22
Zemřela Eva Mosnáková 23
Zprávy, kultura, inzerce 24–27
Zprávy ze světa 28

Před osmdesáti lety, 27. ledna 1945, vstoupila Rudá armáda do osvětimského koncentračního tábora. Nalezla tam na osm tisíc vězňů, většinou na pokraji života a smrti. Všichni ostatní, nejméně 1,1 milionu osob, z toho 960 000 Židů, 75 000 Poláků, 21 000 Romů, 15 000 sovětských válečných zajatců a přes 10 000 vězňů jiných národností, už byli po smrti. Dodnes, přes všechnu snahu nějak se s dědictvím holocaustu a nacismu vyrovnat a oddělit se od něj, se to nedaří. To, co se stalo v Osvětimi i v jiných místech ovládaných nacisty, zřejmě trvale poznamenalo evropskou civilizaci. Primo Levi, italský Žid, který Osvětim přežil, o ní napsal jedno z nejdůležitějších svědectví, která existují, knihu Je-li toto člověk. Malý úryvek, zachycující poslední dny tábora zde k osmdesátému výročí osvobození Osvětimi přetiskujeme.

jsme naložili; Charles mě pak nechal, abych je dovezl do baráku, a běžel pro pytle. Tam našel Arthura v bezvědomí: omdlel zimou. Charles si hodil oba pytle na záda, odnesl je na bezpečné místo a potom se postaral o přítele.

Já jsem se zatím sotva držel na nohou, ale snažil jsem se, jak nejlíp jsem uměl, řídit těžké kolečko. Vtom jsem zaslechl zvuk motoru a uviděl jsem, jak jeden esesman vjel na motorce do tábora. Jako pokaždé, když jsme uviděli jejich tvrdé obličej, jsem i teď cítil, jak se mě zmocňuje hrůza a nenávist. Bylo už pozdě zmizet, a taky jsem nechtěl nechat stát kamna. Podle lágrových pravidel jsem měl předepsáno postavit se do pozoru

tek procesu, který způsobil, že my, kdo jsme nebyli mrtví, jsme přestali být háftlingy a začali jsme se pomalu stávat lidmi.

Arthur se dost brzy vzpamatoval, ale dával si teď pozor, aby se nevystavoval zimě; ujal se příkladání do kamen, škrábání brambor, uklízení pokoje a obsluhování nemocných. Charles a já jsme si rozdělili různé služby venku. Měli jsme ještě hodinu světla: udělali jsme výpravu, která nám vynesla půl litru lihu a krabici pivních kvasnic, které bůhví kdo hodil do sněhu. Rozdělili jsme brambory a jednu lžici kvasnic na osobu. Měl jsem mlhavou představu, že by to mohlo působit léčivě proti avitaminóze.

Primo Levi PRVNÍ DEN STVOŘENÍ

Setmělo se; z celého tábora jediný náš pokoj měl kamna – byli jsme na to dost pyšní. Hodně pacientů z jiných oddělení se tlačilo u dveří, ale Charlesova impozantní postava je držela v šachu. Nikdo, ani my,

Lágr, skoro mrtvý, se začínal rozkládat. Už žádná voda ani elektřina: vítr třískal vyraženými okny a dveřmi, kusy plechu stržené ze střech skřípaly a popel z požáru poletoval do daleka a vznášel se ve výšce. Ke zkáze, kterou způsobily bomby, se přidružilo dílo lidí: otrhaní, sešlí, na kost vyhublí pacienti schopní pohybu se všude ploužili jako invaze červů po terénu ztvrdlém mrazem. Prošťárávali všechny prázdné baráky, hledali jídlo a dřevo; rozmlátili s nesmyslnou zběsilostí nenáviděné komůrky blockáلتesterů, groteskně vyzdobené a ještě včera nepřístupné obyčejným háftlingům. Už neschopni ovládat útroby, vyprazdňovali se všude a špinili vzácný sníh, teď už jediný zdroj vody pro celý tábor.

Kolem dýmajících trosek vyhořelých baráků posedávaly, přilepeny k zemi, skupiny nemocných, aby z nich pochytili poslední teplo. Jiní kdesi našli brambory a pekli si je na žhavém popelu po požáru a rozhlíželi se zdivočelýma očima kolem sebe. Jen někteří měli dost síly, aby si rozdělali skutečný oheň a v nouzových nádobách na něm tavili sníh.

Šli jsme, jak nejrychleji jsme mohli, ke kuchyním, ale brambory už skoro zmizely. Naplnili jsme dva pytle a světili jsme je k hlídání Arthurovi. Mezi troskami prominenz-bloku jsme, Charles a já, konečně našli, co jsme hledali: těžká litinová kamna s ještě použitelnými troubami. Charles přiběhl s kolečkem a kamna

a smeknout čepici. Neměl jsem čepici a byl jsem zamotan do deky. Poodstoupil jsem o pár kroků od kolečka a udělal jsem jakousi neohrabanou poklonu. Němec přešel, aniž si mne všiml, zahrnul za roh baráku a zmizel. Dověděl jsem se později, jakému nebezpečí jsem unikl.

Nakonec jsem dojel k prahu našeho baráku a složil jsem kamna Charlesovi do rukou. Námahou jsem ztratil dech, před očima mi tančily velké černé skvrny.

Teď se musela kamna uvést do chodu. Všichni tři jsme měli ochrnuté ruce a ledový kov se nám lepil na kůži prstů – ale bylo naprosto nutné, aby už kamna fungovala. Museli jsme se ohrát a uvařit si brambory. Našli jsme dříví a uhlí i řěřavé uhlí z vyhořelých baráků.

Když bylo spraveno rozbité okno a kamna začala šířit teplo, najednou jako by se v každém z nás cosi uvolnilo. Právě v tu chvíli přišel Towarowski (třidvacetiletý francouzský Polák, který měl tyfus), navrhl ostatním, aby každý dal nám třem, kteří jsme pracovali, kousek chleba, a návrh byl přijat.

Ještě den předtím by byl takový návrh nepředstavitelný. Lágrový zákon říkal „sněž svůj chleba, a když to půjde, i chleba svého souseda“, a pro věčnost v něm nebylo místo. Ten přijatý návrh znamenal, že lágr je mrtev.

Bylo to první humánní gesto, které se mezi námi událo. Myslím, že právě tento okamžik bychom měli pokládat za počá-

tek procesu, který způsobil, že my, kdo jsme nebyli mrtví, jsme přestali být háftlingy a začali jsme se pomalu stávat lidmi. ani oni, nepomyslel na to, že nevyhnutelný styk s našimi nemocnými znamenal strašné nebezpečí pro každého, kdo by byl vešel do našeho pokoje, a že onemocnět záškrtem je mnohem smrtelnější nebezpečí než skočit z třetího patra.

Já jsem si ho byl sice vědom, ale nijak zvlášť jsem si s tím nelámал hlavu; už dávno jsem si zvykl myslet na smrt způsobenou nemocí jako na možnou eventualitu, proti které se nedá nic dělat. A dokonce mě ani nenapadlo, že bych se mohl ubytovat v jiném pokoji, v jiném baráku, kde by bylo menší nebezpečí nákazy; tady byla kamna, naše dílo, z kterých se linulo báječné teplo; a tady jsem měl postel; a konečně mě zde teď už drželo pouto, které nás spojovalo, nás, jedenáct nemocných z infekciionsabteilungu.

Zřídka bylo slyšet blízké a vzdálené dunění artilerie a s přestávkami k nám doléhal rachot samopalů. Ve tmě, proděravěné jen růžovým řěřavěním uhlíků, jsme Charles, Arthur a já spolu sedávali, kouřili jsme cigarety z aromatických trav, které jsme si našli v kuchyni, a mluvili jsme o mnoha minulých i budoucích věcech. Uprostřed nekonečné pláně plné ledu a války v tmavé světnici plné bacilů jsme se cítili smířeni sami se sebou a se světem. Byli jsme zmoženi únavou, ale měli jsme po tak dlouhé době pocit, že jsme konečně udělali něco užitečného; možná jako Bůh v první den stvoření.

(Přeložila Drahoslava Janderová.)

OD LEVIHO K MOŠEMU (Vajechi – Šemot)

Kdybychom si kladli otázku, která postava počínaje druhou knihou hraje ústřední úlohu až do konce celé Tóry a přitom navazuje na příběhy první knihy, nenašli bychom nikoho jiného než našeho učitele Mošeho. Ačkoli v první knize nepadne jeho jméno, je jejím autorem.

Tím spíše je třeba se pozastavit nad způsobem, jakým je odhalován jeho původ. „Muž z rodu Levi šel a vzal si Leviho dceru.“ Už to, že oba Mošeho rodiče pocházeli z kmene Levi, by ale mělo ve čtenáři zbudit přinejmenším údiv, protože se svými syny Šimonem a Levim měl jejich otec Jaakov větší problém než s kterýmkoli jiným ze svých dvanácti synů. Nejpatrnější to je v požehnání, jež dal každému ze svých synů, ale Šimonovi a Levimu požehnal jedním dechem, protože se společně a svévolně dopustili dvou skutků, s nimiž se nemohl ztotožnit.

„Šimon a Levi jsou bratři,“ řekl a hned k tomu dodává, v čem byli bratry. „Jejich zbraně jsou nástroji bezuzdného násilí (*chamas*).“ To se jednak projevilo vyvražděním Šchemu, pomstou za znásilnění jejich sestry Diny a jednak úmyslem zabít Josefa, protože mu otec dával přednost před všemi ostatními bratry. Nakonec byl na radu Jehudy prodán do Egypta jako otrok, ale iniciativa vyšla od nich. Jaakov je ale neproklíná osobně, nýbrž jejich hněv, pod jehož vlivem jednali.

Všimněme si proto i toho, že se obrací ke své duši a své cti, když žádá duši, aby nevstupovala do jejich tajemství (*sod*), a prosí svou čest (*kavod*), aby se nesjednocovala s jejich obcí (*kahal*). „Vždyť ve svém hněvu (*af*) zabili muže a ze své vůle (*racon*) vyklestili býka. Pro svou krutost buď proklet jejich hněv, protože je prudký, a jejich bezohlednost, protože je těžká. Rozdělím je v Jaakovovi a rozptýlím je v Jisraeli!“ (1M 5–7)

Na to navazuje druhá kniha příběhem narození Mošeho a začíná sdělením, že „muž z rodu Levi šel a vzal si za ženu Leviho dceru“. Kdyby měla být opravdu dcerou třetího Jaakovova syna, musila by být při narození Mošeho přinejmenším stejně stará jako Sára při narození Jicchaka, což by byl při jejím věku opravdový zázrak. Čtenář se proto spokojí s výkladem, že dcera Leviho pocházela z Leviho jako její muž a narodila se přirozeně mnohem později. V následující parašě však čtenář shledá, že se mylil.

KOMENTÁŘ K TÓŘE PRO TENTO MĚSÍC

Mark Podwal: *Měsíc tevet*, 1995.

Poté, co se Moše pokusil splnit Boží příkaz vyvést děti Jisraele z Egypta a neuspěl, přechází vyprávění k detailnějšímu výčtu jeho předků a potvrzuje správnější čtení výše uvedené věty. „Amram (syn Kehata, syna Leviho) si vzal za manželku svou tetu Jocheved a ona mu porodila Aharona a Mošeho (...), to jsou Aharon a Moše, jimž Hospodin řekl: Vyved'te po zástupech syny Jisraele ze země Micrajim.“ Panuje shoda, že se Jocheved narodila Levimu v den, kdy praotec Jaakov sestoupil se svou rodinou do Egypta, a to přímo na hranicích Egypta. Proto není její jméno uvedeno mezi těmi, kteří s Jaakovem sestoupili do Egypta, a vysvětluje to, proč do Egypta sestupujících duší je vyjmenováno 69, ale napočítáno 70. Až do Egypta nebyla Jocheved ještě na světě, a při příchodu do Egypta již narozena byla.

Většinou se o tom komentáře nezmiňují, ale souvislost s narozením Jocheved na hranicích Egypta je zřejmá z jejího jména. Je složeninou zkratky Božího jména „Jo“ a slova „keved“, což lze vykládat na dvojí způsob, „Bůh ctil“ a „on ctil Boha“. Nejde

však o dvě možnosti výkladu, které se vzájemně vylučují. Pojem Božího „kavod“, cti, ctihodnosti, úcty, slávy a majestátu, má, Tórou počínaje, význam vztahující se k nepoznatelnému Božství nezávisle na světě, daný omezeností lidského poznání. Bůh se proto zjevuje prorokům a sídlí v Chrámu, postaveném ke chvále jeho Jména, jako Boží kavod, přítomný ve stvořeném světě jako stvořitel a udržovatel, žitel a král. Ve vztahu k lidu Jisraele ujišťuje Jaakova, že jej bude provázet na všech jeho cestách, a později, když Jaakov zvažuje sestup do Egypta, zda by nebylo správné zůstat ve Svaté zemi jako jeho otec Jicchak, mu svůj slib potvrzuje. „Neobávej se sestupu do Micrajim, jelikož tě tam učiním velkým národem. Já s tebou sestoupím (...) a já tě také vyvedu, a Josef položí svou ruku na tvé oči.“

Mezi Bohem a potomstvem Avrahama, Jicchaka a Jaakova je tak daný oboustranný vztah, který se na nejvyšší možné úrovni promítá do Mošeho vztahu s Bohem. Tomu odpovídá i jméno Jocheved, protože si Bůh přeje, aby byl lidmi ctěn, a sám svůj lid miluje a ctí. Amram, tj. v překladu je „vznešený lid“, je zase tím, kdo ctí Boha. I to je důvod, proč se Jocheved narodila právě na hranicích Egypta. Do té doby byl Bůh ve spojení s jednotlivci, s Avrahamem, Jicchakem a Jaakovem, a od té doby se stal Bohem celého budoucího národa.

Přesto tím, co bylo řečeno, vyvstává otázka, proč Jaakov tak rezolutně kritizoval Leviho. Je to však nasnadě, protože ho kritizoval ve dvojici se Šimonem. Proto se rozhodl oddělit je v sobě a rozptýlit je ve svém potomstvu. Pokud jde o Leviho, souvisí to rovněž s jeho jménem. Když se narodil, jeho matka Lea řekla: „Tentokrát, poněvadž jsem mu porodila tři syny, se ke mně můj muž *připojí* (*jilave iši elaj*), a proto mu dala jméno Levi.“ Pojmenovala v něm pro něj charakteristickou vlastnost připojovat se k silné autoritě, již sám uznává. Ve dvojici s radikálním Šimonem to vedlo k jednání, jež je v rozporu s morálkou, a vyneslo to oběma otcovu kritiku, ale byla to tatáž vlastnost, kvůli níž Leviho *připojil* k sobě sám Bůh. Vyjmul proto kmen Levi z dvanáctera kmenů, aby jej pověřil chrámovou službou, jejímž hlavním smyslem je usmíření hříšců celého národa i jednotlivců a zahlazení jejich vin.

Oba, jak Levi, tak Šimon, jsou ve svém národě rozptýleni, ale smysl toho si necháme na jindy.

EFRAIM K. SIDON

VÁŽENÍ SRDCE**(Vaera 2M 6,2–9,35)**

V naší sidře sdělí ještě před úderem první morové rány Hospodin Mojžíšovi: „Já však faraonovo srdce zatvrdím, a rozmnožím tak svá znamení a divy v zemi Micrajim.“ (2M 7,3)

O zatvrzení srdce se v příběhu o exodu z Egypta mluví dvacetkrát. Někdy si srdce zatvrdí faraon, jindy se o to postará Bůh. Učenci si proto kladli otázku: Pokud faraonovo srdce zatvrdil Hospodin, jak ho lze vinit z toho, že nechtěl nechat Izraelity odejít? Nemohl za to. A že pak byl trestán, jako by protiřečilo základnímu principu spravedlnosti. Komentátoři nicméně podotýkají, že při prvních pěti ranách si faraon zatvrdil srdce sám. Úporné odmítání a zatvrzelost byly jeho vlastní. Až při šesté ráně zakročil Bůh – podle Adorna a Sfor-na proto, aby obnovil faraonovu svobodnou vůli (jinak by byl po zkáze pěti ran podlehl tlaku, aby Židy propustil).

Ale zamysleme se nad něčím jiným: Egypťané se nesmírně věnovali smrti a pohřebním rituálům, jejich největší starověké literární dílo je *Knih mrtvých*. Propracovanými pohřebními zvyklostmi připravovali nebožtíka na posmrtný život. Chtěl bych zdůraznit jeden konkrétní aspekt egyptské víry, která se snad týká i faraonova srdce. Podle egyptského mýtu podstupovali mrtví zkoušku, která zkoumala jejich hodnotu a určovala, zda si posmrtný život užijí v *aaru* (ráji), nebo budou muset do *duatu* (podsvětí). O tom rozhodovalo vážení srdce – na jedné straně vah bylo nebožtíkovo srdce (symbol svědomí), na druhé pírko. Pokud bylo srdce lehké jako peří, odebral se mrtvý do *aaru*, bylo-li těžší, čekal ho *duat*.

Zatvrzení (obtěžkání) srdce možná odkazuje k tomu zvyku a tím by příběh získal novou dimenzi. Jako by nebyl určen jen Židům, ale také Egypťanům – lidstvu jako celku. Napovídají tomu i slova, že znamení a divy jsou proto, aby „Micrijci poznali, že já jsem Hospodin!“ Aby poznali, že existuje vyšší síla než ta, kterou dosud uctívali. Nikde se nenaznačuje, že by Bůh chtěl, aby Egypťané přijali judaismus. Podstata je jiná: Náboženství je specifické, ale morálka je univerzální. Pokud zatvrzení srdce odkazuje k egyptské *Knize mrtvých*, pak exodus není viděn jen z židovského pohledu. Příběh též říká, že určité věci jsou špatné, ať je dělá kdokoli a jsou namířeny proti komukoli.

Z komentářů rabína Jonathana Sackse vybrala a přeložila A. Marxová.

BOHOSLUŽBY

v pražských synagogách leden 2025
tevet 5785

Staronová synagoga

31. 12. úterý	1. den Roš chodeš tevet	
	6. den Chanuka – rozsvícení 7. světla	▲▲▲▲▲▲▲▲
1. 1. středa	2. den Roš chodeš tevet	
	7. den Chanuka – rozsvícení 8. světla	▲▲▲▲▲▲▲▲
2. 1. čtvrtek	8. den Chanuka	
3. 1. pátek		začátek šabatu 15.54 hodin
4. 1. sobota	VAJIGAŠ 1M 44,18–47,27 hf: Ez 37,15–37,28	
		konec šabatu 17.09 hodin
10. 1. pátek	<i>půst 10 tevet</i>	6.13–17.02 hodin
		začátek šabatu 16.03 hodin
11. 1. sobota	VAJECHI 1M 47,28–50,26 hf: 1Kr 2,1–2,12	
		konec šabatu 17.17 hodin
17. 1. pátek		začátek šabatu 16.13 hodin
18. 1. sobota	ŠEMOT 2M 1,1–6,1 hf: Iz 27,6–28,13; Iz 29,22–23	
		konec šabatu 17.27 hodin
24. 1. pátek		začátek šabatu 16.24 hodin
25. 1. sobota	VAJERA 2M 6,2–9,35 hf: Ez 28,25–29,21	
		konec šabatu 17.37 hodin
30. 1. čtvrtek	Roš chodeš švat	
31. 1. pátek		začátek šabatu 16.36 hodin
1. 2. sobota	BO 2M 10,1–13,16 hf: Jr 46,13–28	
		konec šabatu 17.47 hodin

Vysoká synagoga

Ve všední dny šachrit v 8.30 hodin, mincha ve 14.00 hodin.

Šacharit v pondělí a ve čtvrtek v 7.00 hodin.

O šabatu mincha po obědě (po 12.40).

3. 1. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	15.54 hodin
10. 1. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	16.03 hodin
17. 1. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	16.13 hodin
24. 1. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	16.24 hodin
31. 1. pátek	mincha, maariv, kabalat šabat	16.36 hodin

Jeruzalémská synagoga

Bohoslužby se konají každou sobotu a o svátcích od 8.45 hodin.

VŠECHNO JSME TO PŘEŽILI

Rozhovor se skladatelem Janem Klusákem k devadesátinám

Skladatel, herec a literát Jan Klusák, narozený 18. dubna 1934, patřil a naštěstí i ve svých devadesáti letech stále patří k velmi výrazným osobnostem české kulturní scény. Především je autorem mnoha originálních hudebních skladeb, které patří k tomu nejzajímavějšímu, co se v české hudbě 20. a 21. století objevilo. Zároveň napsal i mnoho skladeb pro film, divadlo a televizi, které svojí hudební hodnotou za „vážnou“ skladatelskou produkcí nijak nezaostávají. Jako herec se uplatnil zejména ve filmech české nové vlny: měl významné role například ve snímcích Jana Němce *O slavnosti a hostech* (1966), *Mučedníci lásky* (1966) či ve filmu Věry Chytilové *Sedmikrásky* (1966) i v dalších. V první polovině 70. let byl také členem divadelního souboru Járy Cimrmana.

Ivan Poledňák jeho tvorbu a životní orientaci charakterizoval následovně: „Klusák se svými postoji a svou tvorbou znamenal průlom, nastavení nového měřítka nejenom stylového, ale i etického, vlastně kvalitativního vůbec. K hlavním rysům tohoto průlomu a kritérii s ním spjatých patřilo: nadřazení etické stránky tvorby nad pragmatické aspekty jejího uvádění, úspěchu, popularity; distance od institucí a mechanismů komunistického režimu; koncentrace na své vlastní umělecké úsilí a dílo, tedy rezignace na činnost pedagogickou, hudebně organizačskou atp.; schopnost teoretické reflexe východisek a vlastních tvůrčích postupů a výsledků; jasná stylová orientace a důslednost tvůrčí cesty; tvorba ignorující dobové režimové tendence, tedy požadavky ‚správného‘ ideologického zakotvení a přímočaré politické využitelnosti. Klusák nikdy nenapsal nějakou dobově příznačnou, socialismus oslavující masovou píseň, kantátu, operu, programní ‚budovatelskou‘ skladbu atp.“

S Janem Klusákem, který je s naším prostředím spjat přinejmenším částí svého osudu, přinášíme rozhovor, jímž bychom se rádi (mírně opožděně) připojili ke všem, kdo tomuto ori-

ginálnímu umělci i člověku k devadesátinám přáli včas. *Ad mea veesrim šana!*

Na Wikipedii se uvádí, že jste se narodil (18. dubna 1934) v česko-židovské rodině. Jak byla ta rodina česká a jak židovská?

No, já jsem o tom přemýšlel, byla víc česká než židovská, pokud jde o tu úz-

Jan Klusák, 2024. Foto archiv.

kou rodinu, to znamená jenom rodiče. Ale vezmu-li rodinu mého tatínka, ta byla čistě židovská, jeho otec, dědeček, byl statkář na Proseku, měl tam taky cihelnu, tam cihly rozvážel po Praze vozka s koňským povozem. Tatínkovo příbuzenstvo bylo všechno židovské a mluvilo se tam česky, i když je nutno mít na paměti, že mezi pražskými Židy se buď mluvilo česky, nebo německy, ale uměli oba jazyky vždycky. To židovství se nijak moc nedodržovalo, to náboženství, a tak to bylo i na Proseku. Tam se jedly vepřové řízky a nikdo se nad tím nijak nepozastavoval. Maminka pocházela ze Žižkova, z takové poloproletářské rodiny. Její otec byl ajznbnoňák, tedy železničář, a byl to, zcela bez obalu řečeno, opilec, který kamarádlil s celou partou Jaroslava Haška, s Panuškou a Frantou Sauerem. Chodili tam do těch žižkovských hospod. To byl Klusák.

U nás doma – já jsem se vlastně dozvěděl, že tatínek je Žid, až když přišli

Němci. Maminka chodila jednou nebo dvakrát ročně do katolického kostela, o Vánocích se šla podívat na jesličky a o Velikonocích na Boží hrob a tatínek jednou ročně šel do synagogy, myslím, že na Nový rok. Jednou mě vzal s sebou, to byla synagoga ještě v Sázavské ulici, která pak spadla při bombardování, a ta byla úplně blízko našeho bydliště, my jsme bydleli v Blanické. Takže jsem byl jako malej i v synagoze. Rodiče samozřejmě, než se brali, tak byli navštívit pana děkana na Proseku, taky rabína na Proseku a každému slíbili, že budou svoje děti vychovávat v jejich náboženství. Ale nevychovávali mě celkem v žádném, i když tatínek prý by byl docela pro to, abych byl Žid, abych byl obřezán. Ale už se blížil Hitler, a když mně byly čtyři roky, tak mě potom narychlo pokřtili v důvěře, že jako katolík budu chráněnější před Hitlerem než jako Žid, ovšem to nebylo nic platný, protože Hitler koukal jen na rasový základ.

Hrála tato skutečnost potom ve vašem životě nějakou podstatnější roli?

Hrála roli tu, že tatínek musel do Terezína, maminka se mnou zůstala doma. Oni se jako na oko rozvedli v důvěře, že tatínek bude muset platit alimony, a tím pádem že bude chráněn před koncentrákem. Byl to omyl, šel do Terezína, a tím pádem jsem ho viděl naposledy, když mně bylo osm let. Z Terezína byl tatínek koncem války deportován do Osvětimi a víc jsem o něm už neslyšel. On se tam ztratil, takže byl po válce až po uplynutí tří let prohlášen za mrtvého. Ale pro mě mrtvej nikdy nebyl, já jsem pořád měl pocit, že se jenom někde ztratil.

Žijí ještě nějakí příbuzní z otcovy strany?

Mimo jednoho jeho bratra, oni byli čtyři bratři, a ten jeden z nich, Jenda s rodinou, tedy manželkou a dvěma syny, se na poslední chvíli v osmatřicátém roce přestěhoval do Londýna, byl odborníkem na ústřední topení, takže si tam už předem připravil nějaké zaměstnání, a tím pádem tam měl nějaký existenční podklad. Můj tatínek tohle udělat nemohl, měl zaměst-

nání ve Škodovce a prostě neměl prostředky na to, aby nás tam přestěhoval. Takže mimo tuto rodinu, která v Londýně přežila a žijí tam dodneška děti těch mých bratranců, tak mimo tuhle rodinu byli všichni vyvražděni. Z koncentráku se vrátily jenom manželky těch bratrů. S londýnskými příbuznými se občas stýkáme, po roce 1989 tu bylo jisté restituční dědictví, o které jsem se staral, ale bylo i jejich, takže jsme byli také v tomto směru ve styku. Tehdy jsem se dozvěděl, že naše původní příjmení Porges se v tom originále španělském vyslovuje Porches a v Londýně že nám říkají Pordžes.

Hrál jste v řadě filmů, a to neledajakých. Přesto se jako vaše bytostné určení většinou uvádí hudební skladatel. Je to tak správně?

Ano, je to tak v pořádku, já sám tvrdím, že jsem jenom hudební skladatel, poněvadž je to jediné řemeslo, které doopravdy umím, v kterém jsem vyučený. To herectví, to mě bavilo jako takový odskok od mého povolání. Já sice jsem od malička trošku komediantsky založený a to se nejvíce potom projevilo v Divadle Járy Cimrmana, kde jsem dělal takové všelijaké skopičiny. Pokládám to více méně za svoji zábavu. Za svoje opravdu vážné povolání považuji hudební skladbu.

V roce 1960 jste složil Čtyři malá hlasová cvičení na texty Franze Kafky. Pracoval jste potom ještě někdy s jeho texty nebo se jimi inspiroval?

Ano, Kafka je pro mě pořád celoživotní inspirace. Já jsem brzy potom napsal orchestrální skladbu *Čtvrtá invence* – invence jsou taková moje forma, kterou jsem si vymyslel, čísluju je, jako se číslují sonáty nebo symfonie –, a tahle *Čtvrtá invence* je pro orchestr a má podtitul *Doupě* a má trošičku mít náladu jako tahle Kafkova próza. Mimo to jsem pořád chtěl napsat operu *Proces*, ale tak jsem se dlouho k tomu rozbíhal, připadal jsem si na to nepřipravený dost a nezralej, až k tomu nikdy nedošlo. A obávám se, že už to nenapišu. Ale napsal jsem, to už bylo po převratu, takovou polo-večerní operu *Zpráva pro akademii*, to je vyprávění toho opičáka, jak se stal

člověkem. Tak to mám všechno na Kafku, tohle.

Dají se ty invence pro laika nějak charakterizovat?

Já jsem hledal nějaký způsob, jak dát rád atonální hudbě. Poněvadž ta Schönbergova dodekafonie mi připadala taková bezbřehá, že člověk se v tom vlastně těžko orientuje. Staré formy v tom dělat nejdu, protože ty jsou založeny na poměrech tónin k sobě, sonátová forma, fuga, a to tady už neexistuje, takže je vlastně nemožné tu dodekafonii nějak formovat. Tak jsem vymyslel takový jiný rád, co z toho, z té dodekafonni řady udělat. O detailech se tady nebudu šířit, protože to je velmi speciální a odborné téma. Jde o určitou geometrickou manipulaci s tou řadou a já z toho udělám takový veliký kánon, ve kterém se ztratí ta chromatičnost. Chvílema to vypa-

Jan Klusák v jedné z hlavních rolí filmu *O slavnosti a hostech*, 1966.

dá jako taková pseudotonalita – já tomu říkám diatonická atonalita. Dá to skutečně té řadě jakýsi stavební rád.

Komponoval jste často filmovou a scénickou hudbu, mimo jiné k Zahradní slavnosti. Byl její autor Václav Havel vaším přítelem?

No, to vzniklo tak, že já jsem psal skladby pro Komorní harmonii, to bylo takové dechové sdružení, které dirigoval Libor Pešek. Jeho manželka byla zaměstnaná v Divadle Na zábradlí u Fialky v jeho pantomimě, byla tanečnice. On jí tam chodil naproti, viděl, že některá půldne se tam nezkouší ani nehraje, a tak se domluvil s ředitelem Vodičkou, že by tam s tou Komorní harmonií účinkoval. Takhle

jsem poznal Václava Havla, který tam v tu dobu byl kulisákem. Otomar Krejča, který tu *Zahradní slavnost* režíroval, se mnou už předtím spolupracoval a přišel na mě a říkal: „Klusáku, tam se objevil někdo, to Kafka je hadr, ten bude úžasnej, v tom je úplně všecko, to budete koukat, a vy mu k tomu musíte udělat hudbu.“ Tak jsem k tomu udělal hudbu, takovou parodii na fanfáry z *Libuše*. Je zajímavý, že Havel se pak stal tím prezidentem, kterému hráli ty fanfáry z *Libuše*. To je velmi zvláštní, bylo to jakési proroctví... Tak vyplynulo ze situace, že jsem se s Havlem stýkal, tykali jsme si, dá se říci, že jsme byli kamarádi. Ale soustavně jsme se nevidali, jen tak občas, když jsme se potkali.

S kým všim jste v 60. letech spolupracoval? A s kým nejraději?

Mimo hudební svět například s Ester Krumbachovou, Evaldem Schormem, s Jeníkem Němcem, který režíroval potom ten film *O slavnosti a hostech*, bylo jich hodně. Psal jsem hudbu i k divadlu, které režíroval Karel Kříž, k několika inscenacím Krejčovým. To byla zvláštní doba, byl to rozkvět umění pod deštníkem komunismu. Samozřejmě že to vždycky bylo pod hrozbou toho, že to někdo zakáže, že se to někde znelíbí. Takže jsme to všechno dělali v takovém napětí. Ale podařilo se toho hodně.

Jaká byla pro vás léta 1969–1989? Byla to ta „Biafra ducha“, kterou na podzim roku 1968 předpovídal Louis Aragon?

Jestli to byla „Biafra ducha“, no, byla i nebyla. On měl pravdu v tom, že se nás pokusili duchovně úplně vyhladit. Ale myslím, že se jim to nedařilo tak docela, že tady bylo dost lidí, kteří bez ohledu na situaci prostě pracovali dál, doma psali, malovali a skládali hudbu. Jejich práce se určitě nelíbila těm nahore, ale vlastně pomohli národu přečkat tuhle dobu.

A vy jste mohl občas něco uveřejnit?

Ne. Mě se snažili úplně vymazat z veřejnosti. Ale jednoho dne přišel pan Dietl s *Nemocnicí na kraji města* a chtěl ode mě k tomu hudbu. Kdysi jsem mu dělal hudbu k celovečernímu filmu, který měl podobný námět, bylo to taky z lékařského prostředí. Šlo tam o operaci srdce a tady zase o operace umělých kloubů. Já jsem panu Dietlovi říkal: „No jo, já jsem ale zakázanej, nebudete mít kvůli mně nějaký oplétačky?“ A on říkal: „Né, né, nebojte se, já tyhle věci, než vůbec s nima vylezu, tak je konzultuju přímo s Bilákem a ten proti vám nic nemá.“ Tak se ukázalo, že oni ty zákazy většinou dělají kolegáčkové, ti nahoře se tím ani nemuseli moc zabývat. Dietl sám byl člověk velmi noblesní a myslím, že velmi vzdělaný, přestože vlastně dělal ty scénáře takové lidové. Nemám přesný přehled, ale myslím, že dělal i docela dobré životopisné seriály, o Dumasovi například. Rozhodně dovedl ty scénáře výborně psát.

Jinak všechno jsme to přežili, já jsem si celá ta léta psal, co mě napadlo, psal jsem svou hudbu komunismus nekomunismus do šuplíku. Něco z toho se potom zahrálo, něco zatím ne. Ale nepřestal jsem nikdy věřit, že se to prostě bude jednou hrát.

Co vám přinesla léta po roce 1989?

No, jednak padly ty zákazy a mohli mě volně hrát, od té doby se hraju dost. Mimo to mně to přineslo několik členství v různých komisích a radách. První z toho bylo, že mě Milan Lukeš, první ministr kultury, po převratu nabízel, abych mu dělal prvního náměstka. To bylo velmi lákavý, poněvadž ti kolegáčkové, kteří mě zakazovali, se mě pak báli, ale já jsem si právě říkal, že tomu nesmím podlehnout. To by ze mě potom byl takový dědek Nejedlý, který se ze své funkce mstil lidem, na který měl vztek. Já bych nekomponoval, ale někde ůřadoval. Tak jsem to se zařatými zuby odmítal, jenom jsem tak měsíc dva dělal Milanu Lukešovi takovej doprovod, jako že jsem jeho takovej po-

radce. Jednou jsme takhle přijali delegaci svazu skladatelů, kterou přivedl Jan Hanuš. Všichni byli překvapení, že tam jsem já s Lukešem, a když odcházel, to mi říkal Ivan Poledňák, kterej v tý delegaci taky byl, tak Hanuš řekl: „No, teď nás bude kádrovat Honzík.“

Máte nějakého dirigenta, s nímž nejraději spolupracujete?

Já jsem měl v životě na dirigenty štěstí. Hned po mém absolutoriu se mě ujal doktor Václav Smetáček, který hrál mou *První symfonii* (tak to říkám, ale je to pravda) ve všech světadílech kromě Antarktidy. On jezdil hodně po světě a ta *První symfonie* byla taková jako snadno hratelná, Smetáček říkal, že se to nemusí moc zkoušet a že je to dobrý číslo na začátek programu. Takže všude, kam přijel, tak ji dával, v Austrálii a na Novém Zélandě, v Moskvě a v Bue-

Foto z filmu *Jan Klusák - Axis Temporum* (2009), režie Dan Krameš.

nos Aires, skutečně po celém světě. Tak to byl můj první takovej šťastnej začátek. Pak mě ze začátku dost dirigoval Libor Pešek, spolužák, kterému se líbila moje hudba. Pak ho to náh přišlo, tak jsme se už moc nevidali.

Měl jsem různé dobré interprety, jmenoval bych za ně Vladimíra Válka. Ten mně dirigoval dost věcí a to je báječnej dirigent, který hodně udělal pro českou hudbu a málo se o něm mluví. Mám od něj nahráno dost svých věcí. Byl výbornej. Jinak mám ještě jednoho báječného zastánce dirigenta, to je Simon Camartin ze Švýcarska. On nemá doma orchestr a jezdí dirigovat do Lvova, což teď moc nejde. Ale dával mi tam už několik věcí, já jsem tam byl na dvou provedeních a to je takovej velmi spolehlivej, seriózní a vážnej člověk, který miluje českou hudbu a dává z ní dost věcí.

Podobá se současný svět z pohledu vašich devadesáti let tomu, v co jste doufal a co jste očekával?

O tom jsem přemýšlel. Říkal jsem si, že v něčem ano, v něčem ne. Já jsem si nikdy moc budoucnost nepředstavoval, věděl jsem, že vývoj je vývoj a že spousta věcí v životě bude vypadat úplně jinak, než si člověk myslí. Věděl jsem, že skutečnost je vždycky jiná než naše fantazie a naše představy. Ale celkově mi vývoj světa připadá dost problematický. Zejména se mi velice nelíbí dnešní úpadek umění. To je podstatně jiné, než jsem si myslel.

Přiblížily vám někdy budoucnost hvězdy, kterými se dlouhodobě zabýváte?

No, pokud jde o budoucnost, tak jsem si všiml jedné zvláštní věci. Planety Neptun a Pluto postupovaly jeden čas

zvířetníkem (ony jdou velice pomalu, že ano) stále v sextiu od sebe, tedy v šedesáti stupních. Po tu dobu celkem prosperoval světový komunismus, ta revoluce, šířená po světě spolu s pokusy Sovětského svazu o nadvládu nad světem, a zároveň existovala rovnováha se stranou americkou. Od jisté chvíle se začaly obě planety k sobě přibližovat, a teh-

dy se rovnovážný režim mezi Východem a Západem porušil. To byla ta devadesátá léta. Teď se obě planety zase vracejí ke stejnému úhlu. Tak se mi zdá, že se původní polarita znovu vytváří.

Tak to je budoucnost. A na co rád vzpomínáte?

Moje nejhezčí vzpomínky začínají v raném dětství. Jednou jsem s babičkou ležel v dětském pokoji na kanapi, které mám teď v Navrátilce. Venku podzimní nebo zimní odpoledne, nebylo moc světlo. Babička mi četla pohádky o Krakonošovi a hezky jsme si při tom vyprávěli. Já jsem říkal: „Babičko, na tohle odpoledne nikdy nezapomenu.“ A babička povídala: „Ale zapomeneš. Na všechno se zapomene.“ Ale já jsem na tohle nikdy nezapomněl. Připravil Jiří Daníček.

BAUHAUS V DESAVĚ

O stopách slavného učiliště i staronové kritice

Vydáte-li se z Prahy na severozápad na Lipsko a poté směr Desava, projedete pásem lužních lesů u řek Labe a Mulda, jedním z největších a posledních svého druhu ve střední Evropě, zelenou záplavou jasanů, dubů a jilmů. Jedná se o biosférickou rezervaci Střední Labe (Mittelelbe), památku UNESCO, do níž patří i kulturní krajina Dessau-Wörlitzer.

Jakkoli je příroda nádherná, nás zajímá právě Desava (Dessau), jedno z center spolkové země Sasko-Anhaltsko a někdejší sídlo učiliště Bauhaus. Škola se sem přestěhovala před sto lety, v roce 1925, když musela ukončit činnost ve Výmaru. To, že tehdejší ředitel Bauhausu, architekt Walter Gropius, a jeho tým získali útočiště právě v Desavě, se stalo díky mnoha okolnostem. Jak to bývá, největší zásluhu měli jednotlivci: v tomto případě liberální starosta města Fritz Hesse, jenž pochopil, že Bauhaus není jen výstřední záležitost několika podivínů, ale praktický a ekonomický životní styl. Pro nápad nadchl radní i místní průmyslníky, především Huga Junkerse, ředitele proslulých závodů na výrobu letadel. Gropiovi mu-

1932) a s dědictvím originálních staveb se během nacismu a komunismu nezačázelo právě šetrně, nezaujatě. Dodnes

Architekt Walter Gropius, zakladatel a první ředitel Bauhausu. Foto archiv.

ilustrují příběh tvůrčích lidí, kteří dokázali v krátkém čase mnohé a již před stoletím se stali unikátním „start-upem“, jak se dnes nazývá propojení inovací a praktického využití.

ALBUM PRO STAROSTU

Jako výraz vděčnosti vytvořil Kruh přátel Bauhausu v červenci 1925 album, v němž starostovi Hessemu představitelé školy poděkovali za jeho zásadní pomoc a „podporu intelektuálním a uměleckým tvůrcům na jejich cestě ke kulturnímu rozmachu“. Děkovné portfolio podepsalo devět profesorů z různých profesních a uměleckých oblastí, které asi nemusíme představovat: Josef Albers, Herbert Bayer, Marcel Breuer, Walter Gropius, Vasilij Kandinskij, Paul Klee, László Moholy-Nagy, Georg Muche a Hinnerk Scheper (chybějí podpisy Lyonela Feiningera a Oskara Schlemmera a také vedoucí tkalcovské dílny Gunty Stözlzové).

Dodejme, že předsednictvo kruhu se snažilo získávat pro školu sponzory, jimiž se stali kupříkladu Albert Einstein, Josef Hoffmann, Hans Poelzig či Franz Werfel. A dodejme také, že starosta

Hesse musel z funkce odejít po nástupu nacistů a za svou iniciační roli v desavském Bauhausu byl vyšetřován kvůli „zneužití pravomocí“. Působil poté ve své profesi právníka, žil a pracoval v Berlíně. Po válce se však do Desavy vrátil, v letech 1946–1950 byl opět starostou, roku 1950 odešel do Západního Berlína a poté do Mnichova. Zemřel v roce 1973. Po znovusjednocení Německa ho město uctilo tím, že po něm pojmenovalo ulici a vytvořilo medaili Fritze Hesseho jako ocenění pro zasloužilé občany.

Svou „odměnu“ dostal od nacistů i Hugo Junkers, technik, letecký inženýr, výrobce dopravních letadel, odborník na dieselové motory a plynové vytápění a největší sponzor učiliště Bauhaus. Když odmítl poskytnout nacistům pomoc při vyzbrojování, odebrali mu pod hrozbou zatčení vlastnictví patentů. V roce 1934 byl vykázán do domácího vězení a zemřel v únoru 1935 v době, kdy byl nucen vzdát se zbývajících podílů ve vlastní společnosti. Ta pak pod nacistickou kontrolou produkovala některé z nejvýkonnějších německých vojenských letadel druhé světové války.

CO ZŮSTALO

V Desavě, poničené válkou i léty socialismu, do značné míry vylištěné po sjednocení Německa, zůstalo to hlavní: školní areál, jež muselo učiliště opustit již v říjnu 1932 na nátlak členů NSDAP na desavské radnici. S jeho stavbou se začalo v září 1925, nahrubo byla dokončena již v březnu 1926 a slavnostní otevření se konalo v prosinci téhož roku.

Gropius dostal k dispozici volný pozemek v tehdy nové čtvrti Dessau-Siedlung, jenž mu umožnil stavět v podstatě bez

Děkovné album věnované Fritzovi Hessovi.

sela místní osvěcená ochota připadat jako sen, neboť nejenom že radnice poskytla pozemek a finance na vybudování školního areálu a vil vedoucích pedagogů podle jeho návrhu, ale on a další architekti dostali i příležitost, jak uvést do praxe své představy o levném a přitom kvalitním bydlení pro obyčejné lidi.

Tak v Desavě v letech 1926–1928 (podobně jako již dříve v Bačově Zlíně) vznikla celá kolonie pro místní dělníky i administrativní pracovníky zdejšího průmyslu a několik činžovních domů, dále úřad práce a družstevní prodejna. U Labe pak vyrostla příjemná zahradní kavárna... I když Bauhausu bylo dopřáno působit v Desavě pouhých šest let (1926–

Učiliště Bauhaus v Desavě, vlevo studentské ubytovny.

omezení a získat mnohem více možností, než mělo původní výmarské učiliště. Vytvořil moderní stavbu ze skla, oceli a betonu. (pokračování na stranách 10–11)

BAUHAUS V DESAVĚ

O stopách slavného učiliště i staronové kritice / dokončení ze str. 9

Dodnes, byť kolem ní vznikly další (naštěstí nízké) budovy, působí elegantně, vzorně, jakoby mimo čas. Jedná se

Jedno ze schodišť v hlavní budově školy.

o geometricky uspořádaný mikrokosmos, jehož jednotlivé stavební části se vzájemně prolínají a vytvářejí samostatné městečko. Na Hesseho žádost Gropius

Starý snímek studentů, jak se naklánějí přes povážlivě nízké zábradlí. Foto archiv.

vytvořil budovu nejen pro Bauhaus, ale také pro městskou praktickou technickou školu. Ta je spojovacím krytým mostem propojena s ateliéry a dílnami Bauhausu, s jeho divadelním sálem, kavárnou a ubytovnami pro studenty a učitele.

Návštěvníkům okamžitě uhranou rozměrná okna, která tvoří celé stěny či jsou strukturována v páslech a díky nimž jako by vnitřní prostory prorůstaly ven. Všechny znaky modernistické architektury (originální a současně střídme a účelné vybavení, totálně praktické využití prostoru, barevné podlahy z litého betonu a obecně důmyslná barevnost) se tu projevují v plné síle a na velké ploše.

Ateliéry Bauhausu měly být jako „laboratoře“, které byly spojeny s dílnami. Vzájemná inspirace a spolupráce pedagogů a studentů v myšlenkovém, pedagogickém, uměleckém, praktickém i společenském smyslu musela být čímsi jedinečným. Dokládají to četné fotografie a originální artefakty, které jsou k vidění v místním novém Muzeu Bauhausu.

V areálu je otevřena zrekonstruovaná kavárna a kantýna, a dokonce je zde možné v původních studentských pokojích přespát. Hosty čeká střídme vybavení, společné toalety a sprchy (ovšem promyšlené tak vynalézavě, že nepostrádají soukromí). Některé pokoje mají své malé balkony; ty, které jsou bez balkonu, využívají vstup na společnou terasu. Zaujme na nich i zábradlí, poměrně nízké, takže starý ikonický snímek, v němž se přes zábradlí naklání skupinka rozesmátých studentů, nabývá na dramatickosti.

Při stavbě budov dostaly příležitost regionální firmy a obchodní skupiny. Veškeré tepelně-technické vybavení dodaly a instalovaly firmy Junkers & Co a Junkers-Kaloriferwerk. Junkers se podílel i na vzniku dodnes ceněné trubkové židle návrháře Marcela Breuera a na výrobě elegantních radiátorů či moderních svítidel.

Když se studenti a učitelé z budov Bauhausu museli odstěhovat, střídali se v nich různí nájemníci: státní ženský pracovní institut, nacistická škola (Gauführerschule), domov pro pracovníky firmy Junkers

a Speerovy stavebníky. V březnu 1945 byly budovy poničeny po masivním bombardování města, po válce byly improvizovaně a necitlivě opraveny. Od roku 1964 se začalo s postupnou rekonstrukcí, která vyvrcholila po pádu komunistického režimu. Díky dotacím od města, spolkové země i federální vlády se nakonec učiliště dočkalo kompletní opravy a revitalizace. Dnes je kulturní památkou a současně sídlem Bauhaus Kolleg, školy zaměřené na mezioborové studium; také se zde konají semináře a akce spjaté s historií Bauhausu, které pořádá Bauhaus Dessau Foundation.

SÍDLIŠTĚ

Návštěvníka čekají v Desavě další zastavení: Původní Gropiova kolonie Törten z let 1926–1928 (tehdy jižní vesnic-

Skleněná opona, hra světla a stínů.

ké předměstí Desavy) se proměnila k nepoznání a často bohužel spíše dle vzoru ráje kutilů, řetězce Bauhaus, než původního Gropiova projektu. Ten zahrnoval 314 jednotek, vzdušné typové domky s pásovými okny, vystavěné z tvárnice. Nejednalo se o žádný luxus, ale o praktické a hospodárné bydlení a díky splátkovému systému cenově dostupné obyčejným lidem v době bytové krize. Každý domek měl zahradu, v níž měli obyvatelé možnost pěstovat zeleninu a chovat hospodářská zvířata. Některé domy měly ústřední topení a připojení na plyn a teplou vodu.

O původní podobě i interiéru a zahradě dodnes vypovídá dům Anton. Roku 1992 bylo ve zrekonstruovaném domě Mittlering 38 otevřené Centrum Mosese Men-

Bývalá dílna, průhledem je vidět spojovací most.

delssohna, filozofa a průkopníka židovského osvícenství, jenž se v Desavě roku 1729 narodil. V deseti letech nastoupil do místní vyhlášené židovské školy, do třídy pokrokového rabína Davida Fränkela,

stoupence haskaly, vydavatele Maimonidova díla a německy psaného časopisu *Sulamith*. Právě s ním pak ve čtrnácti letech Mendelssohn odešel do Berlína.

MENDELSSOHN A WEILL

Centrum spravuje desavská společnost Mosese Mendelssohna a její nadace. V domě má stálou expozici o Mendelssohnovi a regionální historii německých

Činžovní domy s pavlačemi dodnes slouží k bydlení.

Židů v Anhaltsku. V expozici lze nalézt například originální vydání učencových spisů, faksimile dopisů i novější literaturu. Je tu i model smuteční síně na židovském hřbitově v Desavě, zničeném v roce 1938. Další slavný židovský rodák je též připomínán v kulisách Bauhausu. Jedná se o skladatele Kurta Weilla (1900–1950), syna místního rabína a autora známé *Trígrošové opery*. Weill musel po úspěšné hudební kariéře opus-

Veřejnosti přístupný dvojdomek v parku, v němž žili Paul Klee a Vasilij Kandinskij.

tit Německo, krátce pobýval v Paříži a od roku 1935 žil v New Yorku.

Židovská obec v Desavě měla roku 1933 306 členů, roku 1939 už jen něco přes sto. Její Velká synagoga v maurském stylu z roku 1908 byla zničena při pogromu křišťálové noci, většina Židů zahynula během šoa. Nová komunita se začala formovat až po pádu komunistického režimu a sjednocení Německa, dnes má obec na

400 členů. Město dlouho plánovalo postavit novou synagogu – plán se uskutečnil teprve ve 20. letech 21. století, inaugurace nové moderní kruhové budovy (v jejímž sousedství stojí stanice pro ochranku) se konala za pohnutých okolností, 22. října 2023, a zúčastnil se jí i kancléř Olaf Scholz.

MISTROVSKÉ DOMY

Weillovo centrum s nápaditou expozicí sídlí v jednom z domů, které obývali vedoucí učitelé Bauhausu (v tzv. Mistrovských domech), v bývalé dvojvile, již sdíleli Moholy-Nagy a Feininger. I tyto domy (Gropiova vila a tři dvojdomy) byly vytvořeny jako typové, prefabrikované prvky se daly kombinovat a vytvářet různé variace. Půdorys dvojdomek je zrcadlový – kompozice

opakuje ve druhé. K vidění je interiér budovy, v němž žili Paul Klee a Vasilij Kandinskij, dále zmíněné Weillovo centrum. Gropiova vila utrpěla za války největší škodu, zbyla z ní jen garáž a přízemí. V 90. letech se jí podařilo navrátit původní tvar, ale zcela ji rekonstruovat možné nebylo. Zaujmu „slepá okna“ s matným sklem, navozující pocit ztráty, zastřené minulostí...

Co však dosud bez problémů slouží místním v původní podobě, je pět cihlových třípatrových domů nedaleko sídliště Törten, po jejichž obvodu se vinou pavlače, takže se ušetřil prostor, který zabírají chodby.

Oblíbená je též kavárna u řeky zvaná Kornhaus od architekta Carla Fiegera, jež byla vybudována roku 1929 na místě bývalé sýpky, naproti městským lázním. Posezení na terase s výhledem na Labe či uvnitř v proskleném kruhovém interiéru může být příjemným zakončením zajímavého, ale namáhavého putování krajinou desavského Bauhausu.

ZNOVU KAUZA BAUHAUS

Jenže: Ani při příjemném posezení u líné tekoucí řeky se nemůžeme vyhnout připomínce, jak Bauhaus v Desavě skončil

Tak vypadal Törten (Centrum M. Mendelssohna).

a jak v současnosti ožívají argumenty, které vedly k jeho uzavření. (Mimoходом: „Bauhaus není všechno,“ sdělil nám otráveně číšník v poloprázdné restauraci v centru, když jsme památky nadšeně chválili.) V petici z října 1932 se nacističtí radní vyhranili proti „cizorodému, neněmeckému, chladnému stylu“, který dle nich škola produkovala. V co boj proti „cizorodosti“ nakonec vyústil, nemusíme říkat.

Loni na podzim vyvolali poslanci strany AfD (vítězky zdejších zemských voleb do Evropského parlamentu) „kauzu Bauhaus“. Podali návrh, dle kterého by škola neměla být tolik glorifikována. Pod titulkem „Modernismus na cestě“ AfD vyzývá ke „kritickému zkoumání“ Bauhausu, aby se vytvořil „seriózní a kulturně-historický celkový obraz“. AfD vadí totéž co nacistům: „chladnost

a nepřítazlivost“ a to, že ve své střizlivosti prý Bauhaus vytlačuje regionální tradice. Doufáme, že v této absurdní záležitosti

Rekonstrukci baletního kostýmu O. Schlemmera naleznete v Muzeu Bauhausu.

Příjemná kavárna Kornhaus u Labe. Foto archiv.

(a nejen v ní) zvítězí osvícený duch starosty Hesseho a nikoli temné přízraky minulosti.

Text a foto ALICE MARXOVÁ

ZEPTEJTE SE RABÍNKY

Rozhovor se stockholmskou rabínkou Ute Steyerovou

Švédsko je známo svým rovnostářským přístupem. Nemělo by tedy nikoho překvapit, že židovskou konzervativní komunitu ve Stockholmu vede od roku 2015 sefardská rabínka UTE STEYEROVÁ. Narodila se roku 1967 v Německu, žila ve Švédsku, Řecku, Londýně, Izraeli a New Yorku. Je také absolventkou prvního ročníku programu Paideia One Year v roce 2000, kde teď učí Talmud a jeho metodologii.

Vybaví se vám, kdy přesně jste se rozhodla stát se rabínkou?

Myslím, že to bylo během mého studia na programu Paideia, při dlouhých diskusích s profesorem Davidem Zisenwinem, který tam byl na učitelské rezidenci. Díky němu jsem pochopila, jakou obrovskou šíří znalostí by mi studium na rabínském semináři mohlo dát.

Kde jste studovala a bylo to pro vás jako pro ženu hodně složité?

Přihlásila jsem se na Machon Schechter v Jeruzalémě a na Jewish Theological Seminary (JTS) v New Yorku. Přijali mě na oba programy, a nakonec jsem se rozhodla pro JTS. Necitila jsem, že by mě jako studentku brali jinak – měli jsme sice několik starších profesorů, kteří hlasovali proti přijímání žen do rabínských škol, když se o tom v 80. letech diskutovalo, ale tito profesori neměli problém vyučovat ženy Talmud nebo halachu.

Pamatuji si, že někteří argumentovali na studentských setkáních tím, že v šestém patře, kde se vyučovala většina hodin Talmudu, nejsou dámské toalety a ženy by musely chodit do pátého patra. Byla to bouřlivá diskuse a někteří rabínské studenti se opravdu rozčílili. Já teprve začínala a celé to drama jsem příliš nechápala. Nikdo totiž současně neřešil, že v suterénu, kde byl Bejt Midraš a kde se studentské setkání konalo, nebyly mužské toalety a že pání museli chodit až do jídelny.

Jak početné je židovské společenství ve Stockholmu?

Židovská obec ve Stockholmu byla založena v roce 1775 (letos tedy oslaví 250 let) a Velká synagoga byla postavena v roce 1870. Dnes má komunita přibližně 4500 členů, tvoří ji hlavně rodiny s kořeny v Maďarsku, Polsku, Německu a bývalém Sovětském svazu.

Ve Stockholmu máme tři synagogy, Velkou synagogu, která je masorti (tedy konzervativní), ve které působím, a dvě malé ortodoxní synagogy, Adas Ješurun a Adas Jisrael, které se označují jako „tradiční“, nechťejí používat termín ortodoxní, ale pro zjednodušení jim tak říkáme. Není vůbec neobvyklé, že členové jedné

„Judaismus vnímám jako způsob života,“ říká rabínka Ute Steyerová. Foto archiv.

rodiny chodí do různých synagog, jedni do této, druzí do té druhé, většina nechodí do žádné. Máme často případy, kdy i sourozenci mají bar nebo bat micva v různých synagogách. A lidé si navzájem chodí na oslavy. Někdy stačí vědět, že tato konkrétní synagoga bude mít na šabat dobré kidušové občerstvení, a lidé přijdou.

Kongregaci vedete od roku 2015. Co se vám zatím podařilo?

Myslím, že našim největším úspěchem je, že jsme obnovili ranní čtvrteční minjan, a to, že na něj chodí čím dál víc převážně (ale ne výhradně) mladých lidí. Myslím, že se jim líbí kombinace uvolněnějšího přístupu a tradičnějšího stylu bohoslužby. Tím chci říct, že je v pořádku, když po synagoze občas běhají malé děti nebo když něco během bohoslužby nevyjde podle plánu, lidé se tomu jen zasmějí a pokračujeme dál.

Zavedli jsme také úplný kabalat šabat (dříve byla páteční bohoslužba zkrácená)

a hudební bohoslužby, někdy na známé melodie, aby se mohli zapojit i ti, kteří do synagogy nechodí tak často. Snažíme se neformálně setkávat po tfile (na neformální páteční party, šmuz šisi, při snídani po ranním minjanu, při kiduši po šabátových bohoslužbách). Je to běh na dlouhou trať, nic, co vybudujete za rok nebo dva.

Potřebujete aktivní zapojení členů a pomoc dobrovolníků, lidí, kteří nestojí stranou a nekritizují všechno, co děláte, ale kteří se pravidelně účastní, pomáhají, kde je to potřeba. Podporujeme také vzdělávání komunitních pracovníků, posíláme je například na letní studia do konzervativní ješivy v Jeruzalémě, na kurzy čtení Tóry, vedení tefilot atd.

Jak připravujete děti na bar a bat micva? Spolupracujete s židovskou školou?

Některé naše děti chodí do židovské denní školy, ale přibližně polovina ne. Úroveň hebrejštiny je obecně velmi nízká (i pro ty, kteří chodí do židovské školy). Velká synagoga má přibližně 45 bnej micva ročně, ortodoxní komunita přibližně pět až deset. Od loňského roku máme společný program bnej micva s ortodoxní skupinou, který se skládá z hodin hebrejštiny a židovství. Funguje to docela dobře.

Respektujeme vzájemné rozdíly, ale v mnoha věcech máme podobné názory (na halachu se díváme v mnoha oblastech velmi podobně). Kde se lišíme, říkáme dětem o rozdílných přístupech. Individuální studium textu a přípravu na čtení z Tóry pak provádí každá synagoga. Snažíme se dětem poskytnout pozitivní zkušenost, přičemž pozitivní neznamená jednoduchou.

Děti ze smíšených manželství, v nichž matka není Židovka, mají v naší konzervativní komunitě možnost konvertovat před svou bar či bat micva.

Výuku tedy dětem neulehčujete.

Myslím, že stát se bar nebo bat micva by pro ně mělo být trochu výzvou, měli by opravdu pochopit, že to od nich bude vyžadovat závazek, ale že to je něco, co mohou zvládnout. Někteří se naučí celou pasáž z Tóry, haftaru a věst musaf (nedávno

jsme měli výjimečnou dívku, která to dokázala), pro jiné to může znamenat zvládnout hebrejskou abecedu a přečíst několik řádků z Tóry. Díky této pružnosti můžeme reagovat na speciální potřeby dětí. Měli jsme tu také děti s autismem, a i ty mohou prožít smysluplnou zkušenost, která posílí jejich sebevědomí i v jiných oblastech.

Co ve své práci pokládáte za největší problémy k řešení?

Velká výzva je asimilace – lidé mají tolik jiných věcí na práci, a synagoga není zážitek okamžitého uspokojení. Často trvá nějakou dobu, než si na to zvyknete, pochopíte vzájemné vztahy, seznámíte se s lidmi. Existuje také neustálé napětí mezi lidmi, kteří zřídka (pokud vůbec) chodí do synagogy, ale mají mentální obraz z dětství nebo zidealizovanou vzpomínku na šabat v 80. letech. Pak velmi silně reagují, když přijdou do templu a vidí, že jejich vzpomínka už neodpovídá realitě. Je tam nová generace, věci se postupně vyvíjejí a mění, včetně melodií. Shodneme se alespoň na tom, že „správná“ melodie pro *Adon olam* neexistuje!

Učíte Talmud lidí všech úrovní. Jaké to je? Máte oblíbenou část, postavu nebo příběh?

Ještě jsem neučila Talmud, aniž bych se pokaždé sama nenačila něco nového, i při úseku, který učím třeba už deset let. Mám mnoho oblíbených pasáží, obzvláště ty, které přinesou nečekaný zvrat nebo argumentační obrat. Také miluji projevy rabínské rivality a rabínského humoru, které na stránkách často můžete najít. Někdy úplně vidím, jak jeden rabín obrací oči v sloup nad komentářem jiného rabína.

Měla jsem příležitost se během svého roku na Paideii připojit k vaší komunitě a nejvíce mě inspirovalo, že z judaismu děláte běžnou věc. Něco, co je tu pro nás, abychom se toho mohli účastnit. Jak vnímáte roli rabína obecně?

Nejsem příliš formální, to neodpovídá mému stylu. Vnímám judaismus jako způsob života – je součástí všeho, co dělám od okamžiku, kdy se probudím, a tak musí být přirozenou součástí mě, ne kostým, který si oblékám, když jdu do synagogy. To je také to, co chci, aby ostatní pochopili. Být rabínem znamená být především učitelem.

PAVLÍNA ŠULCOVÁ

JAKO KLUCI!

Když přestávají být kluci dětmi a nejsou mazánky, mění se v pány kluky. Scházejí se a kuji plány...

Málokdo tak rozuměl klukovské duši a její romantické touze jako Jaroslav Foglar nazývaný Jestřáb. Skautingu se věnoval po celý život, vychoval několik generací a uměl si poradit i v době, kdy byl organizovaný skaut zakázaný. Foglar dovedl nejen zažehnout jiskru, rozdmýchat táborový oheň, ale i udržet v klukovské duši plamen věčného mládí.

Foglar nebyl ovšem jen vynikající a oddaný vedoucí, byl také spisovatel, autor klukovských románů. A je i spoluautorem komiksového cyklu *Rychlé šípy*, který dodnes stojí v přívalu nové komiksové literatury.

Není nezajímavé připomenout jedno málo známé období z Foglarova života, kdy sedával v kanceláři velkoobchodu s papírem firmy Stein, Betlémská ulice 6. Píše o tom osoba nanejvýše povolána – Lenka Reinerová – ve vzpomínkové knížce *Kavárna nad Prahou*. „Bylo mi šestnáct. V neutulné kanceláři sedával u druhého psacího stolu mládenec, který byl o devět let starší. Jmenoval se Jaroslav Foglar. Jako kolegové jsme tam spolu strávili několik let. Oba jsme se zajímali o spoustu věcí, přičemž evidenční karty, které jsem měla na starosti já, a faktury, jež tvořily jeho pracovní náplň, se řadily až na jedno z posledních míst. Foglar tehdy psal v ukradených chvílích slavnou knihu *Hoši od Bobří řeky*. Veškerý volný čas pak věnoval organizaci ‚svých chlapců‘.“

Na lodi, která v zimě kotvila mezi dvěma mosty na Vltavě s nákladem jablek, jež se tam rovnou prodávala, měl pronajatý kumbálek. Tady se scházel se svými hochy, z nichž někteří se stali hrdiny budoucích knih. Já jsem se tehdy starala o skupinu dětí německých emigrantů, kteří uprchli do Československa před nacistickým řádním. ‚Přijď se k nám podívat,‘ nabídl mi jednou Foglar, ‚a jestli se ti tam bude naše klubovna zamlouvat, mohli bychom se v ní střídat. Tak bychom měli oba s dětmi přístřeší.‘

Jaroslav Foglar byl plachý a moc toho nenamluvil. Jednou se mi však svěřil, že mu jednotvárná fakturace leze čím dál víc na nervy. ‚Představ si,‘ řekl, ‚že když jdu večer z práce domů na Vinohrady, sčítám bezděky čísla tramvají, které potkám, s čísly domů, kolem nichž pro-

cháším, a vypočítávám z toho daň z příjmu. Ještě se z toho zblázním.‘“

U firmy Stein strávil Foglar v kanceláři nakonec celých třináct let. A nebylo to asi nejhodnější zákoutí pro vlastní tvorbu, leccos se kolem dělo. V zadním traktu sídlilo nakladatelství Malik Verlag, útočiště německé literatury vyhnané do exilu. Redakci založili už v roce 1917 v Berlíně bratři Herzfeldové spolu s malířem, slavným expresionistou Georgem Groszem. Od samého počátku se jednalo o společenskou kritiku a satiru, která se ale z dadaistických žertů proměnila pod tlakem politických poměrů v nesmířitelný projev antifašismu. Malik vydával protiválečné tiskoviny, plakáty, letáky, fotomontáže – tady šlo i o krk. Za jménem John Heartfield se skrýval grafik Helmut Herzfeld, mistr koláže a sloganů. Jeho bratr Wieland řídil nakladatelství, kde vyšlo přes 50 titulů, samozřejmě v němčině. V roce 1937 Foglar opustil kancelář, kdo mohl, uprchl a v následujícím roce už nakladatelství Malik definitivně zaniklo.

Své zájmy věnoval Foglar oddílu a literatuře, jinak byl jeho život poklidný, žil s maminkou, o dobrodružství hlavně snil. Poslední bydliště v Křišťanově 18 na konci Žižkova připomíná pamětní tabulka na solidním domě z první republiky. Tabulka na domě v Betlémské ulici, kde působilo významné nakladatelství Malik, však zatím chybí.

Jaroslav Foglar zemřel ve věku 91 let, 23. ledna 1999 v Praze. Ulička u sv. Haštala, v bizarním koutě Prahy, nese název Ve Stínadlech, kde se odehrávaly ty legendární klukovské výpravy Rychlých šípů, ulička byla takto pojmenována v roce 2007, právě na Foglarovu počest. O pozůstalost se stará nadace, Foglarův byt v Křišťanově ulici slouží k rezidenčnímu pobytu stipendistů.

Na pozvání Przemysława Dakowicze, polského básníka a překladatele, rezidenta v roce 2024, jsem mohl s přáteli navštívit Foglarův byt. Setkání kluků mělo ráz večírku s polskou gastronomií, s plněnými slanými palačinkami a saláty. Povídalo se a povídalo a čas běžel a stůl byl stále ještě dost plný a ne všechno bylo vypito. Přemek vařil, dělal hotové zázraky na malém elektrickém vařiči jen s dvěma plotýnkami. Správný skaut si ale vždycky poradí! Ten večer jsme se bavili jako kluci. Jen společného zpěvu u táboráku jsme se zdrželi, abychom nerušili sousedy, večer se protahoval, ani se nechťelo domů...

JOSEF KROUTVOR

KARS A TI DRUZÍ

O výstavě *École de Paris* ve Valdštejnské jízdárně

Za neznámější české umělce v Paříži považujeme dnes Františka Kupku, Josefa Šímu nebo Toyen, jejichž nedávné výstavy ve Valdštejnské jízdárně máme ještě v paměti. Podle Anny Pravdové, kurátorky těchto i současných výstav, Pařížan 20. let by si spíše vybavil jména Karse, Coubina a Eberla, protože se dokázali nejvíce prosadit na tehdejší pařížské umělecké scéně, jejich díla se pravidelně objevovala v Salonech, na výstavách v galeriích a výtvarných časopisech. Právě oni se stali součástí kosmopolitního uskupení umělců, kterému se v roce 1925 dostalo označení *École de Paris* – Pařížská škola.

Ačkoli v Paříži se zrodil postimpresionismus, kubismus, surrealismus i abstrak-

Georges Kars: *Portrét Richarda Weinera*, 1921.

ce, nejrozšířenějším projevem těchto umělců zůstala moderní figurální malba usilující o nekonvenční výraz, která významně přispěla k pověsti Paříže jako hlavního města umění. Charakteristické pro tvorbu těchto umělců bylo míšení různých stylů pod vlivem různého prostředí, z něhož pocházeli. Většina z nich se narodila ve střední a východní Evropě, mnozí z nich byli židovského původu a do Paříže je přivedla snaha uniknout před antisemitismem a potřeba svobodnějšího života a tvorby.

PŘÍBUZNÁ TÉMATA

Jakkoli se tyto umělci lišili svým stylem, lze v jejich tvorbě nacházet příbuzná témata – po otřesných zkušenostech z první světové války se zajímali především o člověka, portréty současníků, výjevy z pouličního života, scény z kabaretů, kaváren

a ateliérů. V jejich dílech je patrná snaha o návrat ke klasické tradici, klidu a jednoduchosti obyčejného života. Mnohé zasáhl vliv poválečné tvorby Andrého Deraina a Henryho Matisse, kteří tato témata objevili jako první. Válka změnila pohled na svět celé generace, když se po ní vrátili do Paříže, přizpůsobili se francouzskému prostředí a zařadili se do proudu poválečného realismu, neoklasicismu, civilismu či primitivismu, jak se jeho různé tendence nazývaly.

Také Georges Kars nebo Otakar Kubín (alias Othon Coubine) a François Zdeněk Eberl se vraceli ke studiu tvorby starých mistrů a klasické či renesanční tradici. Byli více méně stejně staří, usadili se v Paříži v letech 1908 a 1912, po válce jim bylo přes třicet a intenzivně hledali vlastní umělecký výraz. Zatímco první generace pařížské školy vytvořila umělecké centrum okolo Montmartru, po roce 1914 se umělci soustředili spíše na jižním břehu Seiny okolo druhého pařížského návrší – Montparnassu. Naši Pařížané však zůstali věrni Montmartru: Kars se ženou Norou žili v rue Caulaincourt 89, ve stejném domě jako Richard Weiner, nedaleko od ateliéru Suzanne Valadon a Maurice Utrilla. Jako poslední přišel do Paříže nejmladší z nich, F. Z. Eberl, usadil se také nedaleko Montmartru, na jehož okraji v rue Laffite 46 byla Galerie Berthe Weillové, v níž všichni zanedlouho vystavovali (viz *Rch* 12/2024).

COUBINE A EBERL

Všichni na výstavě prezentovaní malíři byli dřívě či později velmi úspěšní, nejvíce ovšem OTHON COUBINE (1883–1969). Po válce opustil své předválečné expresivní kubistické postavy a v nových klasicistních obrazech navazoval na francouzskou uměleckou tradici v dílech Courbete, Corota

nebo Ingrese. Jeho obrazy byly všeobecně obdivovány pro rafinovanou jednoduchost, lehce primitivizující stylizaci a jemnou barevnost. Je třeba připomenout, že Coubine byl také vynikajícím kreslířem a grafikem, ilustrátorem řady klasických básnických sbírek a zručným sochařem drobných ženských postav a portrétů.

Kupodivu velmi úspěšný byl ve druhé polovině 20. let i FRANÇOIS ZDENEK EBERL (1887–1962), který začal po válce malovat pařížský pouliční život a polsvět, kavárny a kabarety, prostitutky a pijáky absintu, znavené ženy s prázdnými očima. Maloval je poněkud hrubším stylem, nejčastěji zblízka a v detailu, který zaplňuje celý obraz a vypráví jejich příběh v tmavých hnědých a červených barvách. Eberl byl

také organizátorem výstav, prezentujících tvorbu Pařížské školy ve Švédsku nebo v Monaku, kde v létě pobýval a maloval. Jeho tvorba je v Česku dosud jen málo známá, protože většina díla zůstala ve Francii.

GEORGES KARS

Jako první se do Paříže dostal nejstarší GEORGES KARS (1880–1945) z židovské rodiny Karpelesů z Kralup nad Vltavou, kde jeho otec založil velký parní mlýn. V Mnichově studoval od roku 1899 na univerzitě dějiny umění, současně kresbu u Heinricha Knirra a v letech 1903–1905 malbu u Franze Stucka. Zde se také seznámil s Paulem Kleeem, Vasijem Kandinským a Julesem Pascinem, Maxem Kahlerem nebo Alfredem Kubinem. O něco později cestoval do Portugalska a Španělska, v Madridu studoval staré mistry (Vélasquez, Goya). V roce 1908 se usadil v Paříži,

kde se seznámil s Maxem Jacobem a Guillaumem Apollinaiem, který mu byl spolu s Othonem Coubinem za svědka na svatbě s Norou Braunovou, baletkou z Prahy. Později se přestěhovali do ulice Caulaincourt 89 pod Montmartrem, kde jej navštěvovali

Busta G. Karse od Chany Orloff, 1934. Muzeum Kralupy n. Vltavou.

G. Kars: *Ženský poloakt (Nora Karsová)*, 1927. Soukromá sbírka.

Marc Chagall, Louis Marcoussis a Alice Halicka, občas Chaim Soutine a André Salmon nebo Juan Gris s Pabem Picassem.

Válku Kars prožil jako důstojník rouské armády a hned po ní se vrátil na Montmartre. Po předválečném fauvistickém a kubizujícím období se i on postupně zařadil do proudu meziválečného neoklasicismu. Jeho obrazy jsou však promyšleně vystavená díla, se sevřenou kompozicí, pevně zasazená do prostoru, čímž poněkud připomínají zátiší. Také jeho námětem byly především ženy, portréty známých nebo více intimní akty a poloakty, sedící v křesle či na pohovce v interiéru.

Kars byl především vynikající kreslíř, kresebné linie vydělují jasné obrysy postav i na jeho obrazech. Maloval v ateliéru, nenažil se napodobovat skutečnost, ale vytvářel vlastní realitu. Podle svých slov usiloval vždy o svůj původní výraz, o autentičnost, přesto jsou jeho ženské postavy jakoby zasněné, většinou bez pohybu, poněkud ponořené do ideálního bezčasí. Obvykle jsou také podobné Karsově manželce Noře. V různých dobách namaloval také řadu svých autportrétů s paletou nebo houslemi v ruce a odhodlaným výrazem.

VÝSTAVY V PRAZE

V roce 1931 byli všichni čeští umělci v Paříži zastoupeni na velké výstavě École de Paris Umělecké besedy v Obecním domě a Alšově síni, uspořádané na Karsův podnět. Další Karsovy výstavy se v Praze konaly v Galerii Hugo Feigl (1931 a 1934), svoji největší výstavu měl v roce 1937 v Praze v Mánesu, navštívil ji také prezident Edvard Beneš. V témže roce vyšla francouzsky kniha Václava Nebeského *Československé moderní umění* (1937), v níž mají Othon Coubine a Georges Kars samostatné kapitoly.

V roce 1938 se Karsovi přestěhovali trvale do Prahy na Vinohrady, po Mnichovu se ale museli rychle vrátit do Paříže. Karsova sbírka obrazů v pražském bytě byla konfiskována gestapem a pokoutně rozprodána. Po obsazení Paříže německou armádou 14. června 1940 uprchl Kars s Chanou Orloff do Lyonu, kde se společně ukrývali, ale 17. prosince 1942 museli znovu prchnout do Švýcarska, kde přečka-

li do konce války. Při návratu do osvobozené Paříže Kars v důsledku nervového vyčerpání a zpráv o obětech šoa doma i v Paříži spáchal v Ženevě 5. února 1945 sebevraždu skokem z okna hotelového pokoje. Letos uplyne od jeho smrti osmdesát let.

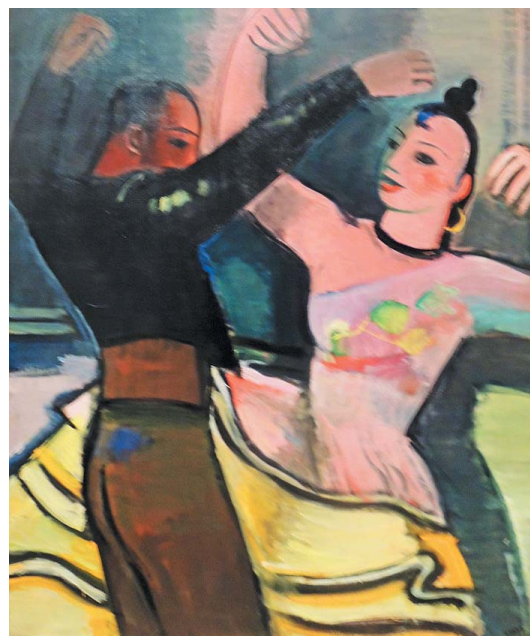

G. Kars: *Žena v šátku*, 1930. Retro Gallery.

V listopadu a prosinci 1945 se v Paříži v galerii Beaux-Arts konala velká posmrtná výstava jeho díla. V Praze se však žádné jeho větší výstavy nemohly dlouho uskutečnit (s výjimkou jeho rané tvorby v Galerii Roberta Guttmanna, 2012), s reprezentativním výběrem jeho meziválečné tvorby se tak můžeme důkladněji seznámit poprvé právě na výstavě ve Valdštejnské jízdárně.

EDITA HIRSCHOVÁ

Na výstavě najdeme také originální obraz EDITY HIRSCHOVÉ (1908–1942), která přijela do Paříže teprve v roce 1934. Pocházela z Prahy, její dědeček stavitel Karel Brummel vystavěl na Pankráci pro zaměstnance domy zvané Brumlovka. Její

G. Kars: *Fandango*, 1935. Muzeum v Troyes.

bratranec v Plzni Leo Brummel si nechal zařídít (nyní zpřístupněný) dům od Adolfa Loose. Byla módní návrhářkou a svými kresbami přispívala do různých časopisů v Praze, Vídni i Londýně; v Praze založila firmu Ehrlich-Hirsch, kde prodávala modely v pařížském stylu.

V malování byla samouk, v Paříži bydlela na Montparnassu a pohybovala se v prostředí Pařížské školy, později prý ale inklinovala k surrealismu. Na jejích zasněných obrazech je patrný vliv umělců jako Modigliani, Pascin, Soutine nebo Foujita, svým námětům ale dodávala módní stylizaci a místy užívala i strukturní malbu, což činí její málo známé dílo zvláště zajímavé. Malovala portréty, typy obyvatel Montparnassu a figurální výjevy ze zdejších barů a kabaretů.

Byla zatčena při masové protizidovské razii v Paříži v noci z 16. na 17. července 1942 (zatčení pak byli nahnáni na Zimní velodrom), poté deportována do Osvětimi, kde zahynula. S jejím dílem se lze seznámit také na výstavě ve zmíněném Brummelově domě v Plzni.

KONEC PAŘÍŽSKÉ ŠKOLY

Pro židovské výtvarníky z východní Evropy byla Paříž místem, kam přechali před pogromy a antisemitismem a kde mohli svobodně tvořit. Dobu meziválečné pařížské školy ukončila až druhá světová válka a německá okupace, jejíž počátek znamenal konec židovských galerií a útěk či deportaci mnoha židovských umělců, kritiků a obchodníků s uměním z Paříže. Krátce po druhé světové válce vyšla v jidiš kniha izraelského novináře

Hershe Fenster (1892–1964) *Undzere farpaynikte kinstler* (Naši umělci mučedníci, 1951). Nově k tomuto tématu obrátila pozornost průkopnická výstava a katalog *The Circles of Montparnasse: Jewish Artists in Paris 1905–1945* v Židovském muzeu v New Yorku (1985), která byla první přehlídkou tématu Pařížské školy z hlediska židovských umělců a výtvarníků. Skromnější výstava se konala roku 2023 v berlínském Židovském muzeu. V letech 2000 a 2015 (rozšířené vydání) vyšla kniha Nadine Nieszawerové *Artistes Juifs de l'École de Paris (1905–1939)*, která shromáždila základní informace a bibliografii k celkem 178 židovským umělcům a výtvarníkům na základě údajů svého otce, obchod-

níka s obrazy. Další podrobnější práce se věnují uměleckému trhu, pařížským galeriím a obchodníkům s obrazy. ARNO PAŘÍK

Výstava Národní galerie *École de Paris: Umělci z Čech a meziválečná Paříž* ve Valdštejnské jízdárně potrvá do 2. března.

ZUZANNA GINCZANKA

Výbor z básní

* * *

Non omnis moriar – moje hrdé panství,
louky mých ubrusů, tvrze pevných skříní,
drahocenná postel, rozlehlá povlečení,
a šaty, světlé šaty zůstanou po mně.
Nenechala jsem tu žádného dědice,
ať tedy tvá ruka židovské věci vyšťará,
Chominová, Lvovanko, upachtěný špicle,
zběhlá donašečko, matko folksdojčera.
Tobě a tvým ať slouží, proč by to mělo být jinak.
Blízcí moji – to není loutna, to není prázdné jméno.
Pamatuji si vás, všechny, když v uniformách kráčel
vrah.
Vzpomněli si na mě. Taky mi to připomněli.
Ať přátelé moji si sednou k sklence
a zapijí můj pohřeb a vlastní bohatství:
Gobelíny a perziány, talíře, svícnu věnce –
Ať pijí celou noc a ráno za svítání.
Ať začnou hledat drahé kameny a zlato, rozvracet
pohovky, matrace, šmátrat v příkrývkách
a kobercích.
Ach, jak jim bude hořet v prstech práce,
prameny koňských žíní a mořského sena,
mraky roztrhaných polštářů a oblaka peřin
k rukám jim přilnou, v křídla se změní obě ruce.
Koudel mé krve se slepí s novým peřím
a v okřídlené anděly se promění.

ZRADA

Nikdo mě nebude hlídat.
Hřích ze semiše a netopýrů
visel na půdách strachu s polomyší hlavou dolů –
za soumraku vyklouznu z věže, z opevněné věže
uteču
přes bodce vosích žihadel,
přes síť jedovatých bylin.

Z trosek se těžko zvednou skalní ražby
dvacet pekel Vědy,
plameny,
vytí

příkázání

a svištění,
fanatická noc zahrozí, zkamení hvězdy.
Rtuť proklouzne mezi prsty.
Nic mě neuchrání.

Ty ve vlka se proměníš, já v konipase –
ty v orla, já v krouťící se divoženky –
neproniknutelným smyslem předejdu každé tvoje

Foto archiv.

pronásledování.
Neuchrání mě svět,
ó příjemný – ó drahý – ó milý,
pokud nechci
sama
sladkou májovou
věrnost.

SRST

Ach rys, divoké kočky a pumy načechraně vycpané,
lišky se žlutými podšívkami a očima žlutě
skleněnými,
rozcuchané rouno, rozepjaté naplocho a lstivě,
rozcuchaná rána
těsně napjatá ve snech,
vazké vlčí jehlice jak žíně sosen,
chaos medvědích štětín,
zmatek matných dní –
– češu tě s ostrým pohrdáním
srsti mých vlajících vlasů,

volná huňatá srsti
bez masa,
kostí
a krve.

UNIKNOUT

Divoká zahrada zářící plameny barev je zapáchnutá
v zemi jako knot,
dotkněte se rudě žhavé jak oheň a země vybuchne
petardou –
pyšný páv z barevného smaltu kráčí v plném slunci
hrdě
alejí listnatých javorů vysazených v zelené řadě.

Tak je to ve dne: slunečnice obíhají, ostré
pryskyřníky rozhazují jiskry,
nadřazené javorové listy pokryté lakem,
křiklaví pávi;
sever je jasný jako žlutý jih od lesku i svitu
blesků,
hrom za hromem zapaluje stromy svým světlem
a třpytem.

Procházím se osamělými místnostmi, přemýšlím
o neznámé zahradě,
zírám na šedé čalounění, poslouchám vrzání a šelest,
já – jediná evidentně živá země mezi mrtvě obíha-
jícími planetami,
mezi záležitostmi zjevné barvy a nejasného, skry-
tého obsahu –

dívám se do zrcadla klidných rybníků a plavu
v nich jako utopenec,
vyděšenou rukou si prohlížím oči a cítím tvrdou
rukou oční důlek,
pak – křičím – a oslepeně vybíhám do pestré
paví zahrady,
do zářících měďáků stromů a do běla rozžhave-
ných šeříků,

v šílenství padám do kaštanů, do kolébání lísek
a vrb,
do zběsilého pobíhání mlhavých zjevů a skrytého,
nejasného obsahu –
pláču žalem,

líbám na rty,
vybuchnu smíchy
a mračím se,
pouze život mi v žití zůstává,
abych do smrti zapomněla na smrt.

MARGINÁLNÍ VYSVĚTLENÍ

Nepovstala jsem
z prachu,
neobrátím se
v prach.
Nesestoupila jsem
z nebe
a nevrátím se do nebe.
Jsem sama nebem
jak prosklený strop.
Jsem sama zemí
tak jako rodná hrouda.
Neutíkám
odnikud
a nevracím
se tam.
Kromě sebe neznám jinou vzdálenost.
Ve vzdutých plicích větru
i ve zvápnění skal
musím
sebe
zde
rozprášená
najít.

* * *

Poslední žádosti z vězení Montelupich

21. 3. 1944: hřeben hustý, jehly na látání, papírové
obklady, tuk, cukr, teplou šálku.
28. 3.: jídlo, tuk, cukr, cebron, redoxon.
14. 4.: světlá pasta na boty, vlněné ponožky, cebron,
jídlo, špendlíky a sponky do vlasů.
18. 4.: jídlo, ocet sabadilový, jablka, pantofle na
provázkové podrážce velikost 38.

Přeložil Miloš Doležal.

(Překlad vznikl v rámci Sample Translations Institutu Książki.
Rozsáhlejší výbor vyjde v Židovské ročence 5785.)

KAVALA A JEJÍ ŽIDÉ

O historickém městě a někdejšímu centru výroby tabáku

V létě jsem měl možnost podívat se do Kavaly na severu Řecka. Turistické průvodce ji popisují jako malebné historické přístavní město. Podle nich je ideálním místem, kam vyrazit na letní dovolenou. Skutečnost pak trochu zklame – ulice přetékají auty, centrum je plné nevkusných staveb a všude je tak trochu znát, že město má to nejlepší už za sebou. Je ale dobré vědět, že v Kavale do druhé světové války žily stovky Židů, kteří měli značný podíl na tom, jak dobře se přístava dařilo.

Naproti Kavale se v průzračně modrém moři rozprostírá ostrov Thasos. Město od hranic s Tureckem dělí zhruba 200 kilometrů, žije v něm okolo 70 tisíc lidí a je největším střediskem východní Makedonie i klíčovým bodem pro trajekty, směřující na severovýchod Egejského moře.

VÝROBA TABÁKU

Kavalu založili v 7. století před o. l. obyvatelé Thasu, kteří postupně osídlili celé pobřeží severního Řecka, aby si opatřili přístup ke zlatým a stříbrným dolům v blízkém Pangaionském pohoří. V 6. století pak Kavala vyhlásila nezávislost a záhy získala za spojence Athény. Při peloponéské válce jim Kavala zachovala věrnost, ačkoli jí Sparta nabízela spojenectví. Athény za válečné zásluhy odměnily Kavalu dvěma čestnými tituly. Význam Kavaly ještě vzrostl za římské říše – kavalský přístav sloužil Římanům k obchodu i k vojenským operacím. Město se rovněž spojuje s působením apoštola Pavla, který tam údajně připlul při své druhé misijní cestě.

„Zlatá éra“ Kavaly však přišla až počátkem novověku. Tehdejší panovník osmanské říše sultán Sulejman se zasloužil o rekonstrukci viaduktu, přestavbu městských hradeb a rozšíření městské infrastruktury. Za jeho vlády také výrazně stoupl počet obyvatel Kavaly. Přišli tam například muslimové z Malé Asie nebo Židé z Maďarska. Ti se do Kavaly dostali poté, co Osmané roku 1529 dobyli Budapešť. Židy odtamtud přivedli jako pracovní sílu. Navíc očekávali, že Židé mají pověst dobrých obchodníků, by mohli být užiteční pro rozvoj města i v tomto směru.

Přítomnost Židů se osvědčila. Kavala se v průběhu 17. a 18. století dokonce

stala jedním ze světových obchodních center. Díky výhodné poloze se zde usídlili obchodní zástupci evropských mocností, např. Francie, Benátek nebo Británie.

Skutečné bohatství ale Kavale přinesl tabákový průmysl. Město zpracovávalo a exportovalo nejvíce tabáku z celého Balkánu. Z tabákového průmyslu a narůstajícího bohatství v Kavale těžila i židovská komunita. Na konci 19. století byla dokonce ve městě zřízena židovská škola a univerzita. Židé na severu Řecka počátkem 20. století prosperovali, a to

Opožděné odhalení památníku, červen 2015.

nejenom v Kavale. Soluň, která se nachází 150 kilometrů na západ od Kavaly, někteří historici dokonce označovali za řecký Jeruzalém. V roce 1900 tam žilo 80 tisíc Židů a tvořili až polovinu veškerého obyvatelstva.

BULHARSKÁ OKUPACE

Roku 1941 se však Řecko ocitlo pod okupací Německa, Itálie a Bulharska. Kavalu obsadilo právě Bulharsko. Vzhledem ke ztrátě části Thrákie a Makedonie chtěli Bulhaři správu území využít k tomu, aby zmíněné oblasti zase získali. Markantní je, jak podle potřeby Bulhaři měnili svůj přístup k Židům. Zatímco na svém území se masové deportace Židů uskutečnit zdráhali, v Řecku je ochotně organizovali. V roce 1942 začali Židy soustřeďovat do koncentračních táborů a o rok později už mířily transporty do vyhlazovacího tábora Treblinka. Z Kavaly a okolních měst v regionu bylo deportováno na pět tisíc Židů, takřka celá tamní židovská populace, přímo z Kavaly 1500 osob. Po válce se jich do města vrátilo pouhých 42 a v současnosti tam podle všeho nežije již žádný. Hřbitov a synagoga byly zničeny, zavražděné Židy připomíná od

roku 2015 pouze památník obětem holokaustu.

ANTISEMITISMUS BEZ ŽIDŮ

Dopady občanské války, která v Řecku vypukla krátce po druhé světové, neměly ani Kavalu. Tabákový průmysl se takřka zhroutil a výrazně stoupla nezaměstnanost. Mnozí původní obyvatelé se přestěhovali do západní Evropy a USA. Město začalo s industrializací a výstavbou velkých budov a paneláků na úkor architektonické jedinečnosti, kterou se do té doby vyznačovalo. Po pádu okolních komunistických režimů na sklonku 20. století se do Kavaly začali stěhovat Rusové, Albánci a Bulhaři, kteří toužili po lepším životě a byli ochotni vykonávat práci, o niž Řekové zájem neměli. Díky tomu se místní ekonomika dala zase do pohybu.

V současné době se město snaží vsázet na turismus. Jestli se však z Kavaly znovu stane příjemné místo, které bude těžit i ze své zajímavé židovské historie, je otázkou.

Právě s ní, konkrétně se zdejší památníkem holokaustu, je totiž spjatá kauza, jež se považuje za klasický příklad řeckého antisemitismu a protizraelského citění, údajně jednoho z nejsilnějších v Evropě. Památník měl být odhalen 17. května 2015, několik dní před pietní slavností však byla akce zrušena. Důvod? Na památníku totiž nebyl jen text, připomínající zavražděné Židy, ale také Davidova hvězda. Místní radnice v čele se starostkou žádala, aby Magen David byla z pomníku odstraněna s tím, že hvězda představuje symbol Státu Izrael a mohla by vyvolávat negativní reakce místních obyvatel. Připomeňme, že v lednu 2015 se v Řecku konaly volby, v nichž se na třetím místě umístila strana Zlatý úsvit, známá svou xenofobní a neonacistickou rétorikou. Její aktivisté (od roku 2020 je strana postavena mimo zákon) pořádali přímo v Kavale protialbánské demonstrace. Památník byl nakonec – po značné mezinárodní kritice – přece jen včetně Davidovy hvězdy odhalen, ale už za několik týdnů vandaly poničen. (O případu podrobně píše Ioannis Stylianidis v publikaci *Memory Cultures in Southeast Europe since 1945*.)

Otázka, zda se Kavala stane cílem turistů a vyhledávaným letoviskem, zůstává otevřená. Naproti tomu prosperující židovská komunita, navazující na staletou tradici, je dnes v Kavale jen těžko představitelná.

HUGO MARX

ŽENA S ARCHAICKOU DUŠÍ

O židovsko-ukrajinsko-polské básniřce Zuzanně Ginczance

Toulal jsem se podzimním Krakovem. Někdy sám, někdy s kamarádem Przemysławem Dakowiczem, polským básníkem, který mě v Mikulášské ulici upozornil na pamětní desku, věnovanou mladé ženě Zuzanně Ginczance. A od té chvíle mě ta dosud neznámá a tajemná dáma začala doprovázet.

Dávno mrtvá židovská básniřka se mi „přilepila“ do mysli. Četl jsem její knižní životopis a verše, provázela mě všude jako stín. Z jedné strany mého krakovského bydliště stála věznice gestapa (dnes domov pro seniory), ze které básniřka psala své poslední vzkazy a odkud byla odvezena na smrt. A na druhé straně vedla ulice Mikulášská, kde našla svůj poslední azyl a kde ji také od roku 2017 připomíná ona pamětní deska.

ŠOŠANA

Žila pouhých 27 let. Za svůj život vydala jednu sbírku básní. Zanechala po sobě legendu o ženě uhrančivé svou krásou, pronikavou inteligencí a pozoruhodnou lyrikou. Říkali jí Sana, Sanka, Šošanka, Gina. Ona své básně podepisovala jako Zuzanna Ginczanka. Měla jemnou, snědou pleť, výrazné rty a dlouhý útlý nos. Vysoká, elegantní a ironická. Vybírala si šatník převážně v černé a bílé barvě. Jedno oko měla zelené a druhé hnědé. Přátelila se s polskými spisovateli Julianem Tuwimem a Witoldem Gombrowiczem, kteří o ní po letech prohlásili: „Byla zralejší než my, neboť měla prastarou, archaickou duši.“

Narodila se v roce 1917 v Kyjevě jako Zuzanna Polina Gincburgová. Po říjnové revoluci mladá rodina uprchla do Rovna v západní části dnešní Ukrajiny. Začala tam navštěvovat francouzskou školu. Rodiče ji však záhy opustili. Její otec, právník Szymon Gincburg, zmizel do Ameriky. A matka Cecylia odjela se svým novým manželem, českým pivovarníkem Walterem Rothem (pracoval v pivovare Václava Zemana v haličském Lucku jako sládek), do španělské Pamplony. Ač nesmírně krušná situace, toto

rodičovské odkopnutí se stalo pro malou Šošanu příležitostí k brzkému, předčasnému dozrání. Malé dívky se v Rovně ujala matčina matka a dědeček, ortodoxní Žid.

V Rovně žili vedle sebe jako v nějakém tavicím kotlíku Poláci, Židé, Rusové, Ukrajinci, Arméni a Tataři. Pestré obyvatelstvo také určovalo spektrum škol – od polské až po židovskou školu Tarbut. Šošana chodila na polské gymnázium a naučila se polsky tak dobře, že už psala pouze v polštině. Básně začala skládat už v předpubertálním věku a publikovala je ve studentském časopise *Echa Szkolne*.

Zpočátku svá díla podepisovala příjmením Gincburžanka. Později jako Zuzanna Ginczanka. V roce 1934 byla její báseň *Gramatika* oceněna v soutěži mladých básníků ve Varšavě. Je to vlastně jeden z prvních důležitých textů, který se následně objevil v její debutové a zároveň jedině sbírce s názvem *O centaurech*, sestavené ze sedmnácti textů a vydané v roce 1936. V té době už žila ve Varšavě, kam se přestěhovala po složení maturitní zkoušky v Rovně. Začala studovat psychologii na varšavské univerzitě a díky přízni básníka Juliana Tuwima se ocitla v okruhu básníků ze skupiny Skamander, kteří udávali tón literárnímu a kulturnímu životu hlavního města.

KRAKOV, MIKULÁŠSKÁ ULICE

Po vypuknutí války Ginczanka zmizela z Varšavy do Lvova, který obsadila Rudá armáda. Bylo to zrovna na konci léta 1939, když trávila prázdniny u babičky v Rovně. Zuza se tehdy nečekaně provdala za Michała Weinziehera. Byl mnohem starší, o patnáct let a vůbec se k sobě nehodili.

Zuzanna mezi spolužáky v Rovněm.

Po obsazení Lvova nacisty nezbyvalo Ginczance a jejímu muži nic jiného než znovu prchat. Ve Lvově mezi tím začaly masové vraždy Židů. Jednotky Einsatzgruppen a ukrajinských nacionalistů v létě 1941 povraždily bezmála 20 tisíc Židů, mezi nimi i Zuzanninu babičku. Ginczanka se nakonec dostala do okolí Krakova, kde se její manžel skrýval pod změněným jménem Michał Danilewicz. Ona sama o sobě tvrdila, že je Arménka, skrývala se v malých obcích, a přestože si říkala, že „nejdůležitější je nemít strach v očích“, její výrazná vizáž byla i na ulicích plných lidí velice nápadná. Nakonec se ocitla v Krakově, kde předpokládala lepší podmínky pro úkryt. Ginczanka se poslední měsíc skrývala se svou přítelkyní Blumkou Fradis v malém bytě domu v Mikulášské ulici, nedaleko centra. Nevycházela ven, nechtěla zbytečně riskovat. Přesto byla – pravděpodobně v důsledku hlášení nějakého špicla – po měsíci objevena gestapem a převezena do věznice Montelupich-Helclów, kde ji němečtí komisaři podrobili výslechu a mučení. Existuje svědectví jedné ze spoluvězeňkyň, že byla německými dozorcí tahána po zemi za vlasy.

OHEŇ VLASŮ

Nákladní auto vyjelo ráno 5. května 1944 z krakovského vězení Montelupich-Helclów. Pod plachtou na voze sedělo několik desítek mužů a žen, mezi nimi Zuzanna Ginczanka a její kamarádka Blumka. Zanedlouho dojeli za město a za kamenolom, do míst, kde dřívě stávaly dva židovské hřbitovy a kde se teď nacházel německý koncentrační tábor Plaszków. Přinutili je vyskákat z korby. Nahnali je na bývalé vojenské šance z červených cihel, které byly na okraji tábora, v příkré stráni. Všechny je postříleli, mrtvá těla proložili dře-

Zuzanna na procházce s P. Gaskem, 1933.

vem a zapálili. Kdysi dávno, ještě jako dvacetiletá žena, v jedné varšavské kavárně s jakousi předtuchou na bílý papír napsala: „Kromě sebe neznám jinou vzdálenost. / Ve vzduté plíci větru / i ve zvápnění skal / musím / sebe / zde / rozprašená / najít.“

MILOŠ DOLEŽAL

PROMĚNY LOWER EAST SIDE

Portrét měnící se židovské čtvrti v synagoze na Eldridge Street

Muzeum v synagoze na Eldridge Street (Museum at Eldridge Street) v New Yorku vystavuje evokativní fotografie zachycující proměny emigrantské čtvrti Lower East Side. Půvabné snímky, které jsou zde veřejnosti představeny vůbec poprvé, jsou prodchnuty nostalgií po starém, již neexistujícím New Yorku a výmluvně ukazují, jak se původně zcela židovská čtvrť, složená zejména z emigrantů z východní Evropy a Ruska, začala ve druhé polovině 20. století postupně proměňovat a ustupovat kulturní diverzitě Dolního Manhattanu.

PÁTRÁNÍ PO BABIČCE

Soukromý projekt fotografa Richarda Marka Sakolse vznikl v roce 1975. Tehdy mladý student pátral po domě na Henry Street, v němž se v roce 1893 narodila jeho babička. Henry Street a sousední ulice (např. Essex, Rivington či Orchard) byly historicky – od poloviny 19. století – srdcem vzkvétající židovské čtvrti Lower East Side, kam se od konce 19. století do roku 1924, kdy byla přijata imigrační kvó-

Obchod s judaiky rabína Eisenbacha na Essex Street.

ta, přistěhovalo kolem dvou milionů Židů. Lower East Side se tak stala nejžalidněnější čtvrtí na světě. V malých bytech, tzv. tenementech (tj. bytech bez chodby a ve většině místností i bez oken), se tísnily celé početné rodiny. Kromě německých Židů, usazených v části Lower East Side a East Village, již se začalo říkat „Kleindeutschland“, sem přicházeli zejména Židé z Rakouska-Uherska, Řecka, Rumunska a dnešní Ukrajiny.

V 70. letech 20. století většina původních emigrantů již z této čtvrti odešla do jiných, „lepších“ částí New Yorku a na Lower East Side přicházeli emigranti převážně z jihoamerických zemí a Číny. Exodus původních obyvatel začal postupně kolem poloviny 60. let a čtvrť následně zažila období charakterizované kriminalitou, problémy

s drogami apod. Toto desetiletí bylo však také dobou, kdy se do polorozpadlých bytů s nízkým nájemným začali stěhovat mladí umělci, z nichž někteří se později proslavili, jako např. Keith Haring či Jean-Michel Basquiat. Na Lower East Side se tehdy také zrodil street art a začínala tu řada známých hudebních skupin – mj. Velvet Underground.

Rodinný podnik Streit's Matzos už nenajdete...

Sakols týdně procházel celou čtvrtí. K dispozici měl židovský komunální registr z let 1917–1918, který mu pomohl v orientaci, a starý fotoaparát Pentax SLR. Pátrání po konkrétním domě následně vedlo k nečekanému objevu starých synagog a opuštěných modliteben, které dávno přestaly sloužit svému účelu, a dalších míst, jež odkazují na život židovských emigrantů na přelomu 19. a 20. století. Jedná se například o výlohy obchodů a různých podniků, které fotograf často objevil pouze díky nenápadně Davidově hvězdě ukryté na poštovní schránce či špatně čitelným nápisům v jidiš. Poutavé fotografie kromě budov zachycují také každodenní život na ulici a celkovou atmosféru a dynamiku měnící se čtvrti. Sakolsovi se tak podařilo vytvořit vizuální kroniku, jakýsi osobní portrét dnes již neexistující židovské Lower East Side.

BORŠ, LATKES NEBO KUGEL

Na jedné z fotografií je zobrazena pekárna Yonah Schimmel, jedno z mála míst, které je stále možné navštívit (a ochutnat něco z pestré nabídky knišů, kterými se podnik proslavil). Tento drobný obchod s kavárnou založil v roce 1910 na rohu ulic Houston a Forsyth emigrant z Rumunska a v současné době je nejstarším podnikem svého druhu v USA. Výloha pekárny se za celých skoro sto dvacet let prakticky nezměnila a objevila se např. ve filmu Woodyho Allena z roku 2009 *Užívej si, co to jde*. Nabídka zůstala víceméně stejná: kro-

mě knišů (nejoblíbenějším zůstává kniš plněný pohankou, tzv. *kasha*) jsou to boršče, latkes, kugly a varenky.

Naopak rodinný podnik Streit's Matzos s nepřehlédnutelnou výlohou ukončil v roce 2015 po devadesáti letech provoz a přestěhoval se na sever státu New York. V době největší slávy tato malá pekárna macesů vyrobila až 7300 kg macesů za den.

Český čtenář bude možná znát vynikající americký film *Hester Street* z roku 1975, který se odehrává právě v ulicích, jež jsou k vidění na výstavě. Zachycuje nesnáze spojené s asimilací židovských emigrantů do americké společnosti a každodenní život v této části New Yorku na začátku 20. století. Samotná Eldridge Synagogue, v té době největší synagoga na Dolním Manhattanu, jež byla postavena v roce 1887 východoevropskými Židy, skončila v 70. letech v polorozpadlém stavu. Bylo to dávno předtím, než byla prohlášena národní památkou a než celá budova prošla v roce 2014 náročnou rekonstrukcí a získala dnes již charakteristickou skleněnou vitráž, vytvořenou německo-americkou umělkyní Kiki Smith a architektkou Deborah Gans.

Lower East Side dnes vábí hlavně kulturní a etnickou různorodostí. Pouliční festival s názvem Egg Rolls, Egg Creams, and Empanadas, který každoročně v červnu pořádá právě Muzeum na Eldridge Street, hravým způsobem propojuje židovskou, portorikánskou a čínskou komunitu.

Návštěvníci mohou v synagoze na Eldridge Street obdivovat také jedno z posledních děl na podzim zesnulého malíře Marka Podwala: pestrobarevnou mozaiku zvěrokruhu, ve které je každé znamení propojené s konkrétním písmenem hebrej-

... ale pekařství Yonaha Schimmela dodnes funguje.

ské abecedy (viz *Rch* 6/2024). V lodi synagogy je v současné době k vidění též drobná expozice menor z celého světa.

MONIKA HANKOVÁ, New York

Výstava *Lower East Side, 1975: Portrait of a Changing Jewish Neighborhood* je otevřena do 11. května 2025.

IZRAEL: Podruhé s Trumpem

Kdybyste chtěli odhadnout, které z událostí závěru roku 2024 nejvíce poznamenají rok 2025, bylo by to hodně těžké. Pár z nich na ukázkou.

Koncem listopadu vydal Mezinárodní trestní soud v Haagu zatykač na izraelského premiéra Benjamina Netanjahua, bývalého ministra obrany Jo'ava Galanta a také na Muhammada Dífá, vojenského velitele Hamásu. Pro údajné válečné zločiny. Klade na jednu rovinu útočníka i toho, kdo se brání, čímž budí emoce. V Izraeli sjednotil v odporu vládu, opozici i prezidenta. Evropskou unii naopak rozděluje. Země jako Irsko či Španělsko zatykač podporují, Česko či Maďarsko ho naopak kritizují. Ale v praxi teprve uvidíme.

Týden poté začalo platit příměří mezi Izraelem a Hizballáhem v Libanonu: klid zbraní, stažení Izraele za hranici, Hizballáhu za řeku Litání. Nastoluje poměry, jež zakotvila rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1701 ze srpna 2006, ale nebyly dodrženy. Bude to fungovat teď? Velké peníze by na to našinec nevsadil, že.

Začátkem prosince se po letech rozjeli sunnitští islamisté v Sýrii a během týdne svrhli Asadův režim. Írán tím přišel o pevninské spojení na Libanon, o zbrojní trasu pro Hizballáh, Hamás či jemenské Hútíe. Což je pro Izrael plus. Ale z Teheránu zaznělo, že tím víc teď bude usilovat o dotažení projektu jaderné bomby. Což je pro Izrael minus.

Lze říci, že svět i Blízký východ se bezpečnostně rozkládají. Čeká se na 20. leden, kdy do Bílého domu podruhé nastoupí prezident Donald Trump. Je to muž ješitný, samolibý a nemá rád války. Jak se postaví k těm aktuálním? K Ukrajině a Blízkému východu? Ta otázka je ve vzduchu i v médiích.

VYTASÍ PLÁN Z ROKU 2020?

Izrael patří k menšině západních zemí, které Trumpovo volební vítězství přivítaly. A to nejen ze strany Netanjahua, jenž v Trumpovi vidí spojení. Končící prezident Joe Biden vyvolal u většiny Izraelců pocit, že chce překazit akce proti Hamásu

po 7. říjnu 2023. Že jeho prioritou není odstranění hrozby Hamásu, ale příměří a vznik palestinského státu. A také získat hlasy radikální levice i muslimů v USA. Ale s čím vyrukuje Trump, není až tak jasné.

Pro *The New York Times* k tomu napsal analýzu znalec Blízkého východu Thomas Friedman (před lety ho *The Jerusalem Post* zahrnul do své ankety 50 nejvlivnějších Židů na světě). Jak píše Friedman, záleží na tom, který Trump obsadí Bílý dům.

Bude to Trump, který teď jmenoval Mikea Huckabeeho, zastávce izraelské anexy Západního břehu Jordánu, novým velvyslancem USA v Jeruzalémě? Nebo to bude Trump, který se svým zetěm Jaredem Kushnerem vypracoval nejpodrob-

ňuje, že tento plán nelze přijmout tak, jak byl navržen před pěti lety. Po 7. říjnu 2023 se toho změnilo příliš. Ale může být východním bodem pro jednání, prostě alespoň něčím.

Netanjahu žádný plán na „ráno po válce“ nechystá. Biden měl zákulisní plán, hrála v něm roli Saúdská Arábie, ale veřejně ho nevysvětlil. Kdežto Trump má svůj, jediný za posledních 25 let propracovaný do stadia map.

Svůj vliv mohou mít i osobnější věci. „Myslete si o Trumpovi, co chcete,“ píše Friedman, „ale láká ho uzavírat velké obchody, jež mohou mít hluboké, ba dějinné důsledky.“ Jinými slovy, Bibi může sabotovat mírové plány či výhledy z Izraele, dokonce i ty od Bidena. Ale nabídne-li mu něco takového sám Trump, sdělí tím, že nemá čas čekat, až si to Netanjahu prodiskutuje v koalici, že zastavení konfliktu je

zásadním zájmem USA, které nechtějí být zatahovány do další větší války.

Proto bude důležité sledovat, který Trump se ujme politiky vůči Blízkému východu. Zda ten, který ukončuje války, nebo ten, který hledá ideové spojení.

S MESIANISTY VE VLÁDĚ

Friedman píše sám za sebe. Závažnější je, pokud premiéra kritizuje někdo jako Azar Gat z Ústavu pro národně bezpečnostní

studia, který by měl být z principu státo-tvorný. Z jeho analýzy uplynulého roku logicky plynou témata pro rok 2025.

Základní kroky byly správné. Ale kalkulece Netanjahua, absolutní prioritou, kterou dal přežít své koalici, obnovují polarizaci ve společnosti. Gat píše: „Složení vlády s krajně pravicovými stranami a jejich právem veta značně podkopalo legitimitu Izraele. Nezodpovědná prohlášení o totální válce a hladovění obyvatel v Pásmu Gazy spolu s extremistickými vizemi – někdy mesiášskými – o zničení Pásmu Gazy jednou provždy, vyhnání jeho obyvatel, anektování jeho částí vyvolalo velmi negativní dojem. Bylo těžké přesvědčivě vysvětlit, že toto není oficiální politika Izraele a jeho vlády.“

I toto bude patřit k agendě roku 2025.

ZBYNĚK PETRÁČEK

Otec s dítětem v kočárku. Kibuc Oral, Golanské výšiny. Foto Karel Cudlín, 2024.

nější plán pro vznik dvou států od éry Billa Clintona?

To je zásadní otázka. Začátkem prosince se Trump nechal slyšet, že nepropustí-li únosci v Gaze zadržované rukojmí do 20. ledna, „rozpoutá se peklo“. Znělo to rázně. Připomnělo to situaci s americkými rukojmími v revolučním Íránu, kteří byli zadržováni tak dlouho jako ti izraelští a propuštěni byli 20. ledna 1981, kdy do Bílého domu nastoupil prezident Reagan. Ale mohla za tím být jen Trumpova velkohubost.

Naproti tomu Trumpův plán z ledna 2020 se opírá o vypracovaný projekt (Mír k prosperitě: vize, jak zlepšit životy Palestinců a Izraelců). Izrael měl získat 30 procent Západního břehu (bloky osad), palestinský stát 70 procent Západního břehu plus některá dosud izraelská území v Negevu blízko Gazy. Sám Friedman zdůraz-

BYLO, JE A NENÍ ...a další události

/Vybráno z českých médií/

Vědecká knihovna v Olomouci obohatila své fondy o významnou sbírku judaik a hebraik, kterou daroval profesor Gad Freudenthal. Tento soubor, čítající stovky svazků, představuje jednu z největších sbírek svého druhu v České republice. Sbíрка pokrývá široké spektrum témat – od židovské filozofie a historie až po mystiku a arabské vědy. Na zpracování a zaevidování sbírky do katalogu VKOL usilovně pracoval tým katalogizátorů a studentů judaistiky. Knihovna nyní dokončuje katalogizaci a zpřístupnění knih. Sbíрка je unikátní svým rozsahem

Vladimír Vochoč. Foto archiv.

a Vědecká knihovna má tak díky ní potenciál stát se významným centrem bádání v oboru judaistiky. Některé knihy obsahují vlastnické poznámky, ex libris, věnování, či dokonce vložené artefakty. V jedné z knih byl nalezen i vepsaný ochranný amulet, který nyní bude chránit Vědeckou knihovnu před požáry i loupeží. Zpracované tituly si mohou zájemci prohlédnout v katalogu VKOL na adrese <https://aleph.vkol.cz/F/>. (Olomoucký rej. cz, 2. 12.) ■ Bývalého komunistického funkcionáře Ottu Šlinga komunisté v roce 1952 ve vykonstruovaném procesu s Rudolfem Slánským popravili. Jeho syna Karla, který naopak patřil k disentu, pak v roce 1984 donutili vystěhovat se z republiky. Až po dalších čtyřiceti letech přišlo alespoň částečné zadostiučinění. Městský soud v Praze minulý čtvrtek potvrdil dvouleté podmínky Aleši Pluháčkovi a Michalu Ulbrichovi z někdejšího třetího odboru Státní bezpečnosti (StB), kteří za nedobrovolnou Šlingovou emigrací stáli. A to jako členové týmu Asanace, který měl za úkol „vypudit“ do zahraničí nepohodlné oponenty režimu. V poslední době tak soudy potrestaly například vystěhování básníka Eugena Brikiuse, nátlak na bývalého pražského rabína Karla Sidona či někdejšího pražského primátora Jaroslava Kořána. V řadě případů se však již obžalování trestu nedožili. Tým Asanace měl za úkol přimět k emigraci oponenty režimu. (Hospodářské noviny, 10. 12.) ■ Pod společným titulem „Bylo, je a není“

a podtitulem „Ztracené i zachráněné pamětihodnosti Českých Budějovic“ by měly být veřejnosti postupně představeny různé stavby nebo díla, na kterých jsou vidět proměny města. Vybrány budou příběhy památek zachráněných i nadobro zmizelých. Autorem je Daniel Kovář. „Už vyšel svazek *Středověké hradební věže*, nyní je to publikace *Židovské hřbitovy a synagogy*, která se věnuje památkám židovské náboženské obce. Židé tvořili poměrně početnou komunitu už ve středověkém městě a znovu po polovině 19. století. Dvakrát byla existence

jejich společenství násilně ukončena, poprvé v roce 1505 a podruhé roku 1942,“ říká náměstek primátorky Tomáš Bouzek s tím, že více se zájemci mohou dočíst ve zmiňované knižičce. Pořídil ji odbor památkové péče magistrátu a k dispozici je právě na tomto odboru v Kněžské ulici zcela zdarma. (c-budejovice.cz, 10. 12.)

■ Je to 52 let, kdy byl člověk naposledy na Měsíci. Bylo 11. prosince 1972 a na povrch Měsíce dosedl lunární modul Challenger s posádkou, kterou tvořili Eugene Cernan a Harrison Schmitt. Hlavní část mise Apollo 17 právě začala. Na povrchu měsíce modul nakonec seděl tři dny, astronauti ho opustili celkem třikrát a procházkami po Měsíci strávili víc než 22 hodin. Zajímavostí je, že Cernan měl během procházek po Měsíci u sebe i českou vlajku, jako odkaz na zemi svých předků. Mise byla poslední z programu Apollo. Od té doby člověk na Měsíci už nikdy nestal. Mimochodem, další českou stopu ve vesmíru učinil v roce 2011 a 2018 americký astronaut Andrew Feustel, jehož žena má české kořeny. Ten vzal na oběžnou dráhu Krtečka. S ním se do vesmíru dostaly další artefakty – kresba židovského chlapce z Terezína *Měsíční svit a Písně kosmické* Jana Nerudy.

(Metro, 11. 12.) ■ Obecní zastupitelstvo obce Varín v okrese Žilina v úterý rozhodlo o přejmenování ulice Jozefa Tisa pojmenované po prezidentovi válečného Slovenského štátu a popraveném válečném zločinci. Od 1. ledna roku 2025 se bude jmenovat po rodákovi z Varína – ulice Mons. Jozefa Nagy. Obecní zastupitelé tak reagovali na červnové rozhodnutí Správního soudu v Banské Bystrici, který nařídil přejmenování ulice do šesti měsíců. Obec proti rozhodnutí podala kasační stížnost, ta však nemá odkladný účinek na rozhodnutí soudu. Jak uvedla agentura TASR, pro přejmenování ulice nakonec hlasovalo devět z deseti přítomných obecních zastupitelů. (Novinky.cz, 10. 12.) ■ PhDr. Gustav Sicher (21. 8. 1880 Klatovy – 6. 10. 1960 Praha) v letech 1906–1938 působil jako rabín v Náchodě, proslul jako vynikající kazatel, řečník a učitel. V roce 1939 odešel do Palestiny a v roce 1947 se vrátil do Prahy. V roce 1948 se stal vrchním pražským rabínem. 30. října 1949 zasvětil na Novém židovském hřbitově Památník obětem holokaustu v náchodském okrese. (Náchodský zpravodaj, 10. 12.) ■ Americký Kongres udělí Zlatou medaili šedesáti diplomatům, kteří se za druhé světové války zapojili do záchrany evropských Židů před nacisty. Jedním z nich je i Vladimír Vochoč, který působil jako československý konzul v Marseille. Příslušný zákon, pod kterým je po-

Max Švabinský: Rabi Gustav Sicher.

depsáno více než sedmdesát senátorů z Demokratické i Republikánské strany, ve středu schválila Sněmovna reprezentantů. Už v září prošel Senátem, nyní ho dostane na stůl prezident Joe Biden. Kongresmani konstatovali, že jmenování diplomatů často riskovali své kariéry, protože nadřazení jim vydávání pasů Židům jiné státní příslušnosti často zakazovali. „Zlatá medaile Kongresu pomůže lidstvu připomínat, že i v době strašlivých krizí udělali, co mohli. Riskovali kariéry, své životy i životy svých rodin,“ stojí v textu zákona. Zlatá medaile Kongresu je spolu s Prezidentskou medailí svobody nejvyšší státní vyznamenání Spojených států amerických. (Lidovky.cz, 11. 12.) (jd)

VEČNÁ OPTIMISTKA

Zomrela Eva Mosnáková (1929–2024)

V krátkom čase bratislavská obec stratila tri osobnosti, ktoré významne ovplyvnili jej súčasný charakter. Sochárovi a prekladateľovi Valérovi Trabalkovi či čestnému predsedovi ÚZZNO Pavlovi Traubnerovi venoval Roš Chodeš priestor nedávno. Krátko pred 95. narodeninami, ktoré by oslávila 16. decembra, odišla ďalšia dôležitá tvár komunity.

HOLOKAUST

Eva Mosnáková, rodená Fuchsová, nemala jednoduchý život. Narodila sa v Brne v zmiešanom manželstve židovského otca a českej matky. Otec bol zverolekár a uplatnenie našiel v slovensko-nemeckom mestečku Handlová. Počas prvej vlny deportácií v roku 1942 rodinu pred transportom uchránila ministerská výnimka hospodársky dôležitého Žida, ktorá chránila nielen jej držiteľa, ale aj jeho rodinu. Po vypuknutí Slovenského národného povstania a okupácii krajiny nacistickou armádou však všetky výnimky prestali platiť a rodine hrozila deportácia. Životy im zachránili Henrich Konrád a jeho manželka Terka (rod. Mosnáková), ktorí ich dlhých a náročných sedem mesiacov skrývali na svojom statku.

Tu sa vtedy 15ročná Eva zoznámila s Terkiným mladším bratom Vladom Mosnárom. Začiatkom roka 1945 ho za odbojovú činnosť zatkl gestapo a deportovali ho do Mauthausenu. Prežil, vrátil sa. Mladí ľudia sa do seba zaľúbili a v roku 1947 sa zosobášili.

VLÁDA KSČ

Manželom sa narodili synovia Vlado a Fedor, doba šťastia však rýchlo skončila, pretože politické pomery rodinu nešetřili ani v novom režime. V rok 1954 manžela vo vykonštruovanom procese odsúdili a výkon trestu absolvoval v Jáchymove. Na základe amnestie ho síce po roku prepustili, vrátil sa však s podlomeným zdravím. Eva Mosnáková našla zamestnanie na ministerstve poľnohospodárstva, ale aj tu sa objavili komplikácie. Po 21. auguste 1968 totiž spolu s ďalšími kolegami podpísala petíciu proti vstupu okupačných vojsk do Československa. Nasledovala degradácia, zníženie platu, šikana na pracovisku.

KLUB SENIOROV

Po novembri 1989 odišla do dôchodku, neznamená to však, že podľahla pasivite. Voľný čas využila na nové aktivity. Napriek svojmu veku (ešte aj po deväťdesiatke) nielen sama cvičila, ale viedla tiež kondičný telocvik pre seniorky. Predovšetkým si ale vytvorila priestor pre uplatnenie židovskej časti svojej identity. Pre tých, čo riskovali, aby zachránili ju a jej rodičov, vybavila (žiaľ, už len *in memoriam*) ocenenie Spravodlivý medzi národmi. Stala sa členkou The Hidden Child, viedla Klub seniorov, ktorí prežili holo-

Foto rodinný archiv.

kaust. Snažila sa v ňom vytvoriť atmosféru, v ktorej by sa jeho členovia cítili bezpečne. Motivovala ich, aby spoločne zdieľali svoje životné príbehy, pretože bola presvedčená, že to prinesie potrebný psychoterapeutický efekt. V klube sa stretávali raz do týždňa, ale pani Mosnákovú zaujímalo aj to, ako trávia zvyšok týždňa. Všimla si, že mnohí „vo voľných dňoch“ nemajú program. Založila preto „kmando“ a spolu s dvomi tromi ďalšími členmi klubu navštevovali osamelých. Vypili spolu kávu, pohovorili a skritizovali tých, čo ich prijali „v teplákok“. Vyžadovala, aby ľudia ani v súkromí nestrácali dôstojnosť, slušne sa obliekali, v byte udržiavali poriadok. Z pôvodnej nesúrodnej skupiny, v ktorej spočiatku pôsobili aj pasívni či apatickí ľudia, postupne sformovala sebavedomý tím, ktorý vrátil do povedomia komunity význam seniorov a oslovil aj mladších či „ľudí zvonka“. Na jej pozvanie prichádzali do klubu významní politici (vrátane prezidentky Zuzany Čaputovej), známi umelci, žurnalisti, vedci. Snáď každý z nich to bral ako poctu, mnohí sa vracali opakovane.

SILA ŽIVOTA A ZABUDNUTÉ SLOVENSKO

V procese aktivizácie členov a formovania klubovej identity zohral dôležitú úlohu „externista“, spisovateľ a básnik Daniel Hevier. Prijal pozvanie na besedu a rozhodol sa pomáhať. Presvedčil seniorov o ich schopnostiach. V jeho réžii s úspechom predviedli predstavenie *Sila života*, v ktorom priblížili pre nich najdôležitejšie životné okamihy. Niektorí rozprávali o holokauste, iní spomínali na svoju mladosť či život po oslobodení. Splnil aj „bláznivý“ sľub, že seniorom zariadi vystúpenie v „kamennom“ divadle. Pri príležitosti 10. výročia existencie klubu zaplnili hľadisko Malej scény v Bratislave.

Eva Mosnáková bojovala proti zabudaniu na holokaust. Neúnavne pripomínala slovenskej verejnosti túto temnú stránku jej dejín, ale nežila v minulosti. Prioritu videla v súčasnosti, pretože jej záležalo na lepšej budúcnosti ďalších generácií. Na niekoľko rokov sa stala súčasťou občianskej iniciatívy Zabudnuté Slovensko. Táto „výjazdová skupina“ navštevovala predovšetkým regióny Slovenska, v ktorých popularitu i množstvo prvovoličských volebných hlasov získala extrémistická strana Kotlebovci – Ľudová strana Naše Slovensko. V ťažkej,

neraz nepriateľskej atmosfére poslucháčom (najmä mladým ľuďom, ktorí sa často hlásili k extrému) spolu s ďalšími účastníkmi objasňovala, čo bol holokaust. V následných diskusiách trpezlivo počúvala a snažila sa oponentov argumentami presvedčiť, v čom sú ich názory mylné a nebezpečné. Ako „profesionálna optimistka“ verila, že každý človek môže zmeniť svoje nazeranie na svet, ak dostáva podporu a relevantné informácie. V roku 2017 jej prezident Andrej Kiska udelil Rad Ľudovíta Štúra II. triedy za mimoriadne zásluhy o demokraciu a ochranu ľudských práv a slobôd.

Neprestala sa angažovať, ani keď ju začal oslabovať vek a choroba. Posledné stretnutie klubu so (žiaľ neúspešným) prezidentským kandidátom Ivanom Korčekom pripravila krátko pred smrťou.

Na jej pohrebe rečníci ocenili pozitívne postoje a činy Evy Mosnákovej. Zarezovali aj záverečné slová posledného rečníka, ktorý ju charakterizoval veršami piesne Náhrobní kámen: „Všem lidem rozdala svou lásku a sílu, až sama dál nemohla už žít...“

PETER SALNER

Erich Kästner CESTA DO ZÁHUBY

■ Poprvé od vydání v roce 1931 se českým čtenářům dostává do rukou Kästnerovo zásadní dílo v podobě, jak ho autor zamýšlel publikovat. V období vzrůstajícího se nacionálního socialismu si však původní nakladatel na Kästnerovi vynutil řadu úprav a změn, které se týkaly zejména explicitních erotických scén, politických narážek a nekompromisní kritiky společenského úpadku výmarské republiky. Navzdory této cenzuře nacisté román později zakázali a veřejně pálili. Román se odehrává v kulísách Berlína, kdy na město tvrdě dopadala realita hospodářské krize. Hlavní hrdina Fabian prochází demoralizovaným městem plným putyk a bordelů, nezaměstnaných, nacistů i komunistů a hochštaplerů a propadá deziluzi ze ztráty zaměstnání, přítelovny sebevraždy a milenčiny zrady.

Vydalo nakl. Argo v Praze roku 2024. Z němčiny přeložil Michael Půček. 256 stran, dop. cena 448 Kč.

Adam Hradilek, Jan Dvořák, Anna Chlebina

GULAG A ČESKOSLOVENSKO

■ Publikace s celým názvem *Gulag a Československo: 3. Válka. Perzekuce československých občanů a krajanů v Sovětském svazu* přináší obsáhlé svědectví o represích vůči československým občanům a krajanům v Sovětském svazu v období druhé světové války. Postihly tisíce uprchlíků z Podkarpatské Rusi, stovky protektorátních Židů a dalších obyvatel okupovaného Československa, kteří hledali útočiště před rasovým nebo politickým pronásledováním ze strany nacistického Německa či horthyovského Maďarska. Většina z nich byla za nelegální přechod hranice, špionáž a další vykonstruované prohřešky sovětskými orgány zatčena a odsouzena k několikaletým trestům nucených prací. Další Češi a Čechoslováci se za války stali oběťmi masových vražd a poprav zinscenovaných sovětskou bezpečností. Kniha, vytvořená předními českými odborníky na základě jejich dlouholetého výzkumu v ukrajinských, ruských a českých archívech i rozhovorů s pamětníky, obsahuje přes tři sta fotografií, dokumentů a map ilustrujících osudy zapomenutých obětí sovětského režimu.

Vydaly nakl. Academia a Ústav pro studium totalitních režimů v Praze. 400 stran, dop. cena 695 Kč (na webu nakl. 556 Kč).

Z NOVÝCH

KNIH

Miloš Doležal ČESKÁ LITANIE

■ Sbírká *Česká litanie* svérázným způsobem připomíná vybrané aktéry zdejší kultury a novodobé historie. Literáti, výtvarníci či hudebníci se v ní setkávají s faráři, politiky a ornitologem, hrdinové s padouchy a oběti s fyzly, tragické s komickým, každodenní s mimořádným, vysoké s nízkým. *Litanie* ve světě této knihy nevyklučuje ironii a sarkasmus a básně Miloše Doležala se tu stýkají s jeho dokumentární a badatelskou prací.

Vydalo nakl. Revolver Revue v Praze. 100 stran, dop. cena 320 Kč (v RR 260 Kč).

HUMOR BEZ LEGRACE

■ V brněnské vile Löw-Beer byla v prosinci otevřena výstava s názvem *Humor bez legrace*. Je výsledkem výzkumu zaměřeného na antisemitské karikatury v československém i sovětském tisku v letech 1948–1989. Mapuje, jak se státní antisemitismus v socialistickém Československu vyvíjel, jaké měl znaky. „Výstava je pro diváky příležitostí zamyslet se nad tím, jakým způsobem byl v době socialismu tvořen veřejný obraz židovského národa a jaké důsledky může mít zneužívání humoru pro šíření nenávisti,“ řekla autorka výstavy, historička Jana Černá.

Karikatury se často stávaly nástrojem propagandy a manipulace socialistického režimu. Tyto trendy však přetrvávají i v současné době, jak dokazují vybrané snímky ze sociálních sítí, s nimiž mohou lidé historické obrázky porovnat.

Vystaveno je 227 historických karikatur a 87 současných. Každé z výstavních místností dominuje socha zvířete inspirovaná antisemitskými kresbami. Návštěvníci se postupně setkají s krysou, pavoukem a chobotnicí. „U zvířecích figur jsem se snažila navodit zlověstné výrazy podobající se dobovým karikaturám. Vyrobit v podstatě trojrozměrnou kresbu obřích rozměrů pro mě bylo potěšením a doufám, že sochy v návštěvnicích vyvolají emoce a donutí je k zamyšlení,“ uvedla výtvarnice a scénografka Milena Dubšíková.

Výstava *Humor bez legrace* tematicky doplňuje stálou muzejní expozici vily Löw-Beer, která se zaměřuje na historii židovského osídlení v regionu. Na přípravě expozice se podílela Federace židovských obcí v ČR. Je přístupná do konce června 2025 a ještě se k ní vrátíme.

GALERIE BESEDER DNY IZRAELE

■ Beseder Gallery v pražské Libni (Lihovarská 12) ohlásila na leden až březen kulturní festival Dny Izraele. Zahnuje například výstavu *Cesta k zázrakům*, obrazy Hany Alisy Omer & Ivana Bukovského (7. 1.–3. 2. 2025), příběhy o životních zázracích.

■ V sobotu 18. 1. se koná workshop *Předávání štafety*: Tvořte spolu s umělci a jejich vnuky. Výsledná díla budou vystavena.

■ V úterý 21. 1. od 17.30 bude promítnut film *Defiant Requiem*, příběh umělců vězňů v Terezíně, kteří skrze hudbu vzdorovali nacistickému útlaku, a téhož dne od 18 hodin pronese publicista Jefim Fištejn přednášku na téma *K čemu jsou Židé?*.

■ V pondělí 27. 1. se uskuteční diskuse a komentovaná prohlídka. Debatu na téma „druhé generace po holokaustu“ povede Věra Roubalová Kostlánová.

■ V pátek 31. 1. od 18 hodin pohovoří majitel galerie Eugen Roden na téma *Historie sionismu a židovské identity*.

■ Od 6. 2. do 7. 3. bude přístupná výstava *Alef-Bet* umělců Tenna Soostera & Sergeje Bunkova. Mystická hebrejská abeceda, která podle kabalistů tvoří základ našeho světa, ožívá v 22 leptech s interaktivními prvky. Vernisáž proběhne 6. 2. od 18 hodin a 7. 2. od 18.00 se uskuteční setkání s umělci, kteří promluví na téma *Umění leptu dnes*.

■ Program nabízí také šachové turnaje Makabi–Beseder (16. 1., 30. 1., 13. 2., 27. 2.) a společenská setkání.

O programech budeme informovat, naleznete je též na facebookové stránce galerie.

ŽIDOVSKÁ OBEC PRAHA**Maiselova 18, P 1, velký sál****Káva o půl čtvrté**

■ Ve čtvrtek **16. ledna** přijde na Kávu novinář, diplomat, bývalý velvyslanec České republiky v Izraeli a znalec komiksů **Daniel Kumermann**.

Kavárna je otevřena od 14.30, program začíná v 15.30. Přípravil a moderuje Honza Neubauer.

ŽIDOVSKÉ MUZEUM V PRAZE

■ Při příležitosti 80. výročí konce druhé světové války jsme v roce 2025 připravili vzpomínkový program plný diskusí, přednášek a uměleckých večerů zaměřených na významné události a osobnosti. Program připomene nejen sílu lidské odvahy, ale také zdůrazní, jak důležité je předávat tyto příběhy dalším generacím. Minulost nesmí být nikdy zapomenuta.

■ 16. ledna od 19 hodin ve Španělské synagoze (Věžeňská 1, P 1): Představení ... **a bolemo nebe** Dismanova rozhlasového dětského souboru. Poutavá inscenace, která prostřednictvím koláže z deníků, básní, dopisů, zápisků do památníčků a článků z časopisů vydávaných v terezínském ghettu zpřítomní život internovaných dětí. Scénář vznikl na základě autentických textů terezínských dětí. Byl inspirován knihami Dagmar Hilarové *Nemám žádné jméno*, Marie Rút Křížkové, Kurta Jiřího Kotouče a Zdeňka Ornesta *Je mojí vlastní hradba ghetto?*, Chavy Pressburger *Deník mého bratra* a básnickou sbírkou Hanuše Hachenburga *Hned vedle bílá barva mráčeků*. Hraje a zpívá Dismanův rozhlasový dětský soubor. Scénář a režie: Jana Franková. Pohybová a režijní spolupráce: Jan Hnilička. Večer se koná ve spolupráci s kulturním centrem Dominikánská 8. Vstup volný.

■ 21. ledna v 18.00 (Maiselova synagoga, Maiselova 10, P 1): Rodinné pátrání Noaha Breuera – **Mezi Amerikou, Vídní a Československem**. Předci amerického umělce Noaha Breuera vlastnili textilní továrnu ve Dvoře Králové nad Labem. Na počátku druhé světové války jim byla zabavena a většina členů této židovské rodiny zahynula v koncentračních táborech. Roku 2016 Breuer nalezl v českém archivu vzorníky látek rodinné textilky a vytvořil výstavní kolekci, kde zkombinoval historické ornamenty a současný design. Umělec přiblíží své pátrání po rodinné historii, součástí přednášky bude projekce dobových fotografií a snímků uměleckých děl, které jsou nyní vystave-

KULTURNÍ POŘADY

ny v Břeclavi. Přednášku zahájí novinářka Judita Matyášová, která se dlouhodobě zabývá osudy židovských rodin i jednotlivců a podílí se na organizaci doprovodných akcí Breuerovy výstavy. Večer proběhne v angličtině s tlumočením do češtiny. Akce se koná za podpory nadačního fondu Moravská krása. Vstup volný.

■ 23. ledna od 19.00 (Maiselova synagoga): **Místa paměti. Holokaust 80 let poté**. V lednu si připomínáme již osmdesát let od osvobození Osvětimi, ale holokaust zůstává jedním z klíčových témat evropské paměti. Diskuse odborníků přiblíží význam míst paměti holokaustu v současném světě. Hosté: Anna Míšková, historička Muzea romské kultury v Brně; Edyta Gawron, historička Institutu židovských studií Jagellonské univerzity v Krakově; Jan Roubínek, historik, ředitel Památníku Terezín; Václav Sixta, historik, vyučující na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Akce se koná ve spolupráci s Dominikánskou 8. Vstup volný.

MY JSME ZA TO NEMOHLI!**Představení knihy Marka Tomana**

■ V Knihovně Václava Havla (Ostrovni 13, Praha 1) se dne **29. ledna** od 19 hodin koná představení nejnovější knihy autora Marka Tomana *My jsme za to nemohli!*. Věnuje se v ní skutečným příběhům dětských hrdinů. Děti, které prožily druhou světovou válku, ukrývání ve sklepě, okupaci domova cizím vojskem nebo všechny strasti pronásledování, jež musely prožívat se svými statečnými rodiči. Večerem provedou a se spisovatelem budou hovořit Jitka Mičková a Tomáš Spáčil z Paměti národa. Ukázky z knihy přečtou děti z divadelního kroužku Paměti národa.

PLZEŇ: PŘEDNÁŠKA O JIDIŠ

■ Židovská obec v Plzni nabízí v lednu například přednášku o jidiš. Koná se v neděli **19. ledna** od 16 hodin v rabínském domě (Palackého 3, Plzeň) a Mgr. Karolina Kašeová (katedra Blízkého východu FF UK) nastíní historii jazyka jidiš a zaměří se na fenomény moderní jidiš kultury, kterými byly avantgardní tisk, revoluční a partyzánské texty, filmová produkce a v neposlední řadě i specifická literární produkce jidiš spisovatelů v Sovětském svazu. Posluchači se mohou těšit na ukázky meziválečných textů, revoluč-

ních písní, avantgardního tisku a nebudou chybět ani ukázky z renomovaných jidiš filmů.

BRNO: MALÝ MEHRIN

■ Kulturně-vzdělávací instituce Malý Mehrin v Brně (Vídeňská 14) otevírá v pátek 3. ledna novou výstavu s názvem **Oči otevřeny, ruce připraveny. Světy Arnošta Beneše (1900 Třebíč–1943 Auschwitz)**. Výstava přibližuje příběh trebičského rodáka Arnošta Beneše a současně historii jedné ze zásadních moravských židovských obcí. Arnošt Beneš byl fotograf, malíř, filmař, stolař, řezbář, sběratel, profesí účetní a obchodní zástupce firmy Grünberger. K vidění budou nikdy nezveřejněné umělecké snímky a obrazy Arnošta Beneše, úryvky z jeho němých filmů z konce 30. let s jedinečným komentářem vnuků, doplněné osobními předměty a dokumenty z rodinného archivu. Vstupně dobrovolné.

MARC CHAGALL V ALBERTINĚ

■ Už jen do **9. února 2025** lze navštívit ve vídeňské galerii Albertina velkou výstavu děl Marca Chagalla. Expozice nabízí na devadesát obrazů ze všech umělcových období na univerzální témata lidské existence. Výstava vznikla díky spolupráci Albertiny a Kunstsammlung Nordrhein-Westfalen v Düsseldorfu. Výstava je přístupná denně od 10 do 18 hodin, ve středu a pátek až do 21 hodin.

TŘETÍ GENERACE**A HOLOKAUST**

■ Vídeňské Židovské muzeum (v budově v Dorotheergasse 11) prezentuje až do půli března multižánrovou výstavu s názvem **Třetí generace. Holokaust v rodinné paměti**. Reaguje na skutečnost, že jsme svědky odcházení posledních přeživších šoa a že jejich příběh i traumata se předávají generacím dětí a vnuků. Výstava vychází z přístupu k tomu, co může znamenat příslušnost ke třetí generaci, zkoumá různé způsoby vyrovnávání se s dědictvím holokaustu a jeho zvládnání. Využívá umělecká díla, aby vyprávěla o vědomém vzpomínání a o tom, že chceme zapomenout, o všudypřítomnosti šoa a velkých mezerách v rodinných dějinách i o pokusech o jejich zaplnění. Dokládá též, jak globální vzestup pravicového radikalismu, teroru a války může vést k re-traumatizaci na jedné straně, ale také ke zvýšené angažovanosti za mír a lidská práva na straně druhé.

LAUDEROVY ŠKOLY V PRAZE

■ V závěru občanského roku jsme si užili předchánkové období – tradičním bazarem, který nabízel spoustu zboží i dobrot.

■ Dne 20. prosince se konal druhý ročník Filmového festivalu LŠ.

■ Ještě předtím jsme si v neděli 15. prosince připomněli naši bývalou spolužačku, milou Magdalenu Křístkovou, jednu z obětí střelby na filozofické fakultě 21. prosince 2023. Na její památku se konal pěší pochod z Horoměřic do Roztok, kde se konalo setkání v Majdině farnosti. Mnohokrát děkujeme paní farářce Anně Pokorné, Křístkovým a celému evangelickému sboru za příjemné a pro nás všechny důležité společné posezení (a děkujeme i za židovskou hudební tečku). 16. prosince se pak v LŠ konal Majdín den plení, kdy bylo možné v hodinách a o přestávkách plést nebo háčkovat, tedy věnovat se činností, které Magdalena měla ráda.

■ Dne 21. ledna od 14.30 do 18 hodin se koná Den otevřených dveří gymnázia.

■ Dne 4. února se uskuteční další ročník studentské konference In medias res, která je přístupná i veřejnosti. Více informací naleznete na www.lauder.cz. *lš*

PŘEDPLATNÉ ROŠ CHODEŠ 2025

Děkujeme za Váš zájem o časopis, velmi si ho vážíme a doufáme, že potrvá i nadále.

■ **Předplatné pro ČR, papírové:** Předplatné pro rok 2025 se nemění: Abonmá pro Českou republiku (klasické papírové vydání) zajišťuje výhradně firma SEND. Stávajícím předplatitelům distributor SEND automaticky předplatné obnoví a zašle výzvu k jeho zaplacení s informací, jak postupovat. Předplatné časopisu si lze objednat (nebo obnovit) on-line na časopisovém portálu www.SEND.cz takto: vpravo nahoře zadáte do okénka „hledání“ Roš chodeš, naskočí Vám možnost objednání vyplněním formuláře. Objednat si časopis lze snadno i telefonicky přes call centrum 225 985 225 (mobil 777 333 370) nebo zasláním e-mailové zprávy na adresu send@send.cz. Platit lze online kartou, převodem i složenkou, kterou SEND zasílá. Roční předplatné papírového vydání stojí 600 Kč, půlroční 300 Kč.

■ **Objednávky předplatného v elektronické podobě (PDF) a do zahraničí:** Předplatné zajišťuje redakce *Roš chodeš*, e-mail: roschodes@sefer.cz. Na této adrese nebo na telefonních číslech 226 235 217 a 605 319 468 (mobil) Vám rádi zodpovíme veškeré dotazy týkající se předplatného.

VÝZVY ZPRÁVY INZERCE

Roční předplatné elektronicky v PDF stojí 500 Kč; roční předplatné do Evropy – 1000 Kč (plaťte laskavě v Kč nebo ekvivalent částky v EUR); do zámoří a mimo EU – 1300 Kč (plaťte laskavě v Kč nebo ekvivalent částky v EUR). **Platební údaje pro všechny zmíněné druhy předplatného jsou následující: číslo účtu: 030031-1936511339/0800 u České spořitelny, a. s. (IBAN CZ14 0800 0300 3119 3651 1339; BIC GIBACZPX); variabilní symbol: 122025; údaj příkazce: jméno předplatitele.**

■ Do všech objednávek, které posíláte do redakce (tj. elektronické, do Evropy a do zámoří), uveďte, prosíme, jméno předplatitele, poštovní adresu a u elektronického zasílání nezapomeňte na e-mail. *red.*

Přejeme Vám všem co nejlepší a nejkřídlejší rok 2025.

ŽIDOVSKÝ HRBITOV V PROTIVÍNĚ

O obnově zdi a náhrobků

Židovské osídlení je v Protivíně doloženo od počátku 17. století, roku 1784 zde bydlelo šest židovských rodin. Více Židů se do města stěhovalo po polovině 19. století, takže židovská náboženská obec byla nejsilnější ve druhé polovině 19. století: roku 1869 žilo ve městě 95 Židů, roku 1880 87 Židů a roku 1910 48 Židů. Modlitebna bývala v domě č. p. 190 u mostu na levém břehu Otavy.

Hřbitov se nachází 1,3 km severovýchodně od náměstí, u silnice vedoucí do osady Bečelov na úbočí Holého vrchu. Založen byl roku 1878. Na ploše 719 m² je dochováno 26 náhrobků od doby založení hřbitova. Roku 1939 byl židovský hřbitov zdevastován, posléze byla polovina náhrobních kamenů odvezena. Ohradní zeď z lomového kamene byla zcela rozvalená, z márnice zůstaly jen základy. Hřbitov je volně přístupný.

Roku 2017 se podařilo opravit polovinu ohradní zdi židovského hřbitova, ale druhá polovina zůstala ležet v rozvalinách, protože vlastník, tedy Židovská obec v Praze, neměl dostatek vlastních finančních prostředků na její rekonstrukci. Díky významné finanční podpoře a grantu z Česko-německého fondu budoucnosti, dosahující téměř poloviny nákladů v celkové výši 770 000 Kč, se po-

dařilo v roce 2023 opravit třetí čtvrtinu této ohradní zdi a v roce 2024 poslední čtvrtinu. S finanční podporou téhož fondu se také podařilo v roce 2024 zrestaurovat všech 26 dochovaných náhrobků. Restaurování bylo zahájeno konsolidací kamenného materiálu, následovalo šetrné očištění náhrobků a eliminace působení nepříznivých vlivů mikrovegetace a srážkové vody na kamenný materiál. Náhrobky, které ležely v zemi, byly vyzvednuty a zajištěny. Nestabilní náhrobky byly rozebrány a vztyčeny na zajištěné podkladové lože. Byla provedena rekonstrukce chybějících tvarů v omezené míře bez provedení tvarové rekonstrukce do původní podoby, při respektování dochovaného tvarosloví a zachování všech hodnotných dokladů stáří, v rozsahu konzultovaném s pracovníky památkové ochrany.

Díky finanční dotaci Česko-německého fondu budoucnosti se tak podařilo po mnoha desetiletích uvést protivínský židovský hřbitov do důstojné podoby.

Blanka Rozkošná

VÝZVY

■ Pro historický výzkum hledám informace o bývalých vězeňkyních ghetta Terezín. Jsou to: Jarmila Steinerová Kalinová, nar. 14. března 1927 v Ústí nad Labem, žila po druhé světové válce v Praze; Miloslava Böhmová Dohnalová, nar. 4. května 1926 v Novém Rychnově, okres Pelhřimov; Dagmar Poláčková Nebeská, nar. 17. února 1926 v Praze. Pokud byste něco věděli, prosím, ozvěte se mi. Amy McDonald, Holocaust Education Center, Alabama; Amy.McDonald@ahceinfo.org. Děkuji.

■ Hledám potomky Dr. Hany Posseltové-Ledererové, autorky knihy *Máma a já (terezínský deník)*, která vyšla roku 1997 v nakladatelství G plus G v Praze. Podle mých informací bydlela Hana Posseltová-Ledererová naposledy v Písecké ulici na pražských Vinohradech, stejně jako její dcera Věra. Autorka se zmiňuje o vnuku Alešovi. Pokud máte nějaké informace, prosím, ozvěte se mi. Věra Trnková, tel. číslo 0049 1797319826, e-mailová adresa V.Trnka@yahoo.de.

■ Pro svou seminární práci z oblasti historie hledám pamětníky, kteří se osobně setkali s JUDr. Erikem Singerem (1905–1965), například jeho studenty z VŠE. Budu vděčná, pokud se mi ozve na e-mail: matylda.kotmelova@lauer.cz.

ŽNO BANSKÁ BYSTRICA

Blahoželáme našim členom, ktorí v mesiaci **január** oslavia narodeniny: pán Július Koval, nar. 6.1. – 92 rokov; pán Michal Oráč, nar. 8.1. – 76 rokov; pani Yveta Willmannová, nar. 21.1. – 62 rokov; pán Vojtech Grün, nar. 20.1. – 69 rokov; pán Jaromír Wolt, nar. 26.1. – 73 rokov, a pán Tomáš Geist ml., nar. 10.1. – 56 rokov. Všetkým prajeme veľa zdravia, spokojnosti a pohody.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO BRATISLAVA

V **januári** oslavia narodeniny: pán RNDr. František Alexander – 77 rokov; pán Tomáš Ascher – 89 rokov; pani Ing. Zuzana Bartová – 91 rokov; pani Zuzana Dolejšiová – 73 rokov; pani Ružena Färberová – 73 rokov; pán RNDr. Ľudovít Fischer – 85 rokov; pani Eva Fundárková – 91 rokov; pani MUDr. Jutka Jarossová – 78 rokov; pán PhDr. Tomáš Kraus – 79 rokov; pani Denisa Nikodemová – 89 rokov; pán Ivan Novák – 82 rokov; pán Ondrej Petö – 90 rokov; pán Ing. Michal Petráš – 77 rokov; pani MVDr. Zdenka Rajska – 72 rokov; pani Eva Reichová – 72 rokov; pani Eva Svarinská – 81 rokov; pán PharmDr. Pavel Vízner – 72 rokov, a pani Soňa Žiliaková – 73 rokov. Prajeme im veľa zdravia, spokojnosti a pohody.

Ad mea veesrim šana!

ŽO BRNO

V **lednu** oslaví narodeniny: pan Matúš Horvatič, nar. 4.1. – 30 let; Petr Urban nejml., nar. 4.1. – 12 let; pan Petr Urban ml., nar. 6.1. – 39 let; pani Lenka Neumanová, nar. 7.1. – 44 let; pani Klára Hájková, nar. 8.1. – 48 let; pani Věra Maníková, nar. 10.1. – 54 let; pan Jan Vlček, nar. 11.1. – 48 let; pani Bedřiška Felixová, nar. 17.1. – 90 let; pan Richard Salzman, nar. 20.1. – 48 let; pan Marek Kšica, nar. 21.1. – 22 let; pan Anatoly Bomshtein, nar. 26.1. – 62 let; Amos Avigdor Hořinek, nar. 26.1. – 5 let; pan Tomáš Balbinder, nar. 28.1. – 65 let; Hugo Bureš, nar. 28.1. – 13 let; Amálie Doležalová, nar. 29.1. – 12 let, a Malkah Eva Matysková, nar. 30.1. – 13 let. Oslavencům prajeme do dalších let vše nejlepší.

Ad mea veesrim šana!

ŽO DĚČÍN

V **lednu** oslavují: pan Martin Elis Šachar, pan David Chod, pani Zuzana Jančaříková, pani Mgr. Isabela Jelínková a pani Pavla Kroupová. Všem přejeme hodně zdraví a spokojenosti.

Ad mea veesrim šana!

ŽO KARLOVY VARY

V **lednu** oslaví narodeniny: pan Viktor Klein, nar. 2.1. – 78 let, a pani MUDr. Len-

ka Koudelová, nar. 31.1. – 45 let. Přejeme jim hodně zdraví, štěstí a pohody.

Ad mea veesrim šana!

ŽNO KOŠICE

V mesiaci **január** oslavia narodeniny: pán Peter Boček – 78 rokov; pán Marcel Deri – 79 rokov; pani Eleonóra Šnajdárová – 81 rokov; pán Ivan Skljarszky – 64 rokov; pani Alžbeta Mittelmannová – 71 rokov; pán Ladislav Krámer – 68 rokov, a pán Ing. Róbert Gold – 65 rokov. Prajeme im všetko najlepšie a veľa zdravia. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO LIBEREC

V **lednu** oslaví narodeniny: pan Pynches Narwa, nar. 27.1. – 73 let, a pan Petr Ptáčovský, nar. 29.1. – 83 let. Do dalších let jim přejeme hodně zdraví a spokojenosti.

Ad mea veesrim šana!

ŽO OLOMOUC

V **lednu** oslavují: Marek Brown, nar. 24.1. – 9 let; Tomas Brown, nar. 24.1. – 9 let; pan Rudolf Buxbaum, nar. 24.1. – 68 let; pani Zuzana Hrbková, nar. 6.1. – 24 let; pani Jarmila Látalová, nar. 19.1. – 81 let; pan Lazar Pinchasov, nar. 22.1. – 74 let; pan JUDr. Petr Ritter, nar. 20.1. – 75 let, a pani Dominika Sedláčková, nar. 3.1. – 29 let. Přejeme jim vše nejlepší, hlavně pevné zdraví.

Ad mea veesrim šana!

ŽO OSTRAVA

V **lednu** oslaví narodeniny: pan Robert Olívka, nar. 30.1. – 56 let; pani Eva Rihová, nar. 4.1. – 48 let; pani Eva Skotnicová, nar. 19.1. – 52 let; pan Rudolf Synek, nar. 28.1. – 72 let; pan Petr Aron Tesař, nar. 20.1. – 53 let, a pan Ladislav Tuma, nar. 1.1. – 77 let. Přejeme jim hodně zdraví a spokojenosti.

Ad mea veesrim šana!

ŽO PLZEŇ

V **lednu** oslaví narodeniny tito naši členové: pan Michael Beck – 82 let; pani Edith Kašparová – 89 let; pani Markéta Klausová – 36 let; pani Marcela Šimandlová – 83 let,

a pani Eva Švecová – 87 let. Všem oslavencům přejeme hodně zdraví, štěstí a osobní spokojenosti. *Ad mea veesrim šana!*

ŽO PRAHA

V **lednu** oslaví narodeniny: pani Alexandra Bartošová, nar. 19.1. – 75 let; pani Ivana Beranová, nar. 10.1. – 78 let; pani Maja Bihelerová, nar. 16.1. – 80 let; pani Lidye Bláhová, nar. 28.1. – 76 let; pani Růžena Blechová, nar. 26.1. – 91 let; pan Tomán Brod, nar. 18.1. – 96 let; pan Petr Budínský, nar. 7.1. – 84 let; pani Edita Diamantová, nar. 6.1. – 78 let; pan Pavel Hořák, nar. 16.1. – 75 let; pani Věra Kaucká, nar. 11.1. – 91 let; pani Marie Renata Kolínová, nar. 9.1. – 88 let; pan Tomáš Kraus, nar. 4.1. – 79 let; pani Viktorie Krupičková, nar. 10.1. – 98 let; pani Roberta Kučerová, nar. 3.1. – 81 let; pani Anna Kunstová, nar. 21.1. – 95 let; pan Boris Lazar, nar. 29.1. – 79 let; pan Ivan Lefkovits, nar. 21.1. – 88 let; pani Tamara Merunková, nar. 30.1. – 85 let; pani Daniela Mihailovici, nar. 2.1. – 75 let; pan Jiří Pacovský, nar. 27.1. – 78 let; pani Daniela Přikrylová, nar. 10.1. – 77 let; pani Frideta Seidlová, nar. 28.1. – 94 let; pan Tomáš Schäfer, nar. 17.1. – 76 let; pan Vladimír Singer, nar. 28.1. – 76 let; pani Jana Stegurová, nar. 17.1. – 75 let; pani Dagmar Šabatová, nar. 16.1. – 78 let; pani Inka Vostřezová, nar. 4.1. – 95 let; pani Helena Wiener, nar. 14.1. – 83 let, a pan Michael Žantovský, nar. 3.1. – 76 let. Oslavencům přejeme do dalších let vše nejlepší.

Ad mea veesrim šana!

Úmrtí

S lítostí oznamujeme, že dne 27. 10. 2024 zemřel ve věku 92 let pan doc. RNDr. Evžen Jokl. *Zichrono livracha.*

Se smutkem oznamujeme, že dne 25. 11. 2024 zemřela ve věku 78 let pani Milena Radostová. *Zichrona livracha.*

ŽNO PREŠOV

V mesiaci **január** oslavia svoje narodeniny: pán Mgr. Tomáš Čentík – 38 rokov; pani Ing. Margita Eckhausová – 67 rokov; pani Eva Petrová – 81 rokov, a pani Erika Zelmanovičová – 77 rokov. Jubilantom prajeme všetko najlepšie, pevné zdravie a životný optimizmus.

Ad mea veesrim šana!

ŽO TEPLICE

V **lednu** oslaví narodeniny: pan Jan Váňa, nar. 14.1. – 49 let; pani Lucie Rolko-Nová, nar. 5.1. – 60 let; pani Anna Mertová, nar. 17.1. – 57 let, a pan Tomáš Štěpnička, nar. 30.1. – 71 let. Přejeme jim vše nejlepší.

Ad mea veesrim šana!

UŽ ANI SLOVO!

Organizace a odborníci na vzdělávání o holocaustu po celém světě hromadně opouštějí sociální síť X (dříve Twitter). Ve společném prohlášení 39 organizací a jednotlivců, kteří se zabývají připomínáním a výzkumem holocaustu a bojem proti současnému antisemitismu, potvrdilo, že v rámci kampaně Už ani slovo! přestanou na této sociální síti publikovat. Všichni zúčastnění slíbili, že od 13. prosince na ní zruší své účty.

K signatářům patří například The Association of Jewish Refugees, Holocaust Centre North, Bergen-Belsen Memorial, Sir Martin Gilbert Learning Centre a Museu do Holocausto de Curitiba v Brazílii. V prohlášení se mj. píše: „Twitter byl kdysi platformou, kde jsme mohli budovat společenství a zapojovat se do produktivní komunikace na podporu naší práce. Pak se z Twitteru stala X a během následujících dvou let se platforma zcela změnila. Dezinformace, překrucování a zneužívání na ní vzkvétají, zatímco bezpečnostní opatření a moderování obsahu téměř zmizely.“ Signatáři se též vymezují proti tomu, že díky uživatelům má X jako firma větší příjmy z reklamy a že platforma není nic než „business“.

VÝROČÍ OSVĚTIMI BEZ RUSKA

Rusko se nezúčastní připomínky 80 let od osvobození německého vyhlazovacího tábora Osvětim-Březinka Rudou armádou, uvedlo Muzeum Osvětimi. Jeho představitelé se rozhodli vyloučit Moskvu z oslav již potřetí, poté, co Rusko v únoru 2022 napadlo Ukrajinu.

„Je to výročí osvobození (tábora). Vzpomínáme na oběti, ale také oslavujeme svobodu,“ uvedl v prohlášení ředitel muzea Piotr Cywiński. „Je těžké si tu představit přítomnost Ruska, které hodnotu svobody zjevně nechápe,“ dodal. Před invazí na Ukrajinu se ruští reprezentanti každoročně pietní slavnosti 27. ledna vždy účastnili.

STAROSTKA FLORENCIE

Od června 2024 je starostkou italské Florencie Sara Funarová. Je to poprvé, kdy do této funkce nastoupila žena a Židovka. Funarová se narodila a vyrůstala ve Florencii, kde studovala psychologii na místní univerzitě. Ve dvaceti letech začala pracovat s postiženými dětmi a krátce nato se stala vychovatelkou v domově pro psychiatrické pacienty v Brazílii. Právě práce s handicapovanými dětmi ji přivedla k duchovnímu pohledu na svět, a díky tomu se

ZPRÁVY ZE SVĚTA

Nová starostka Florencie, Sara Funarová. Foto archiv.

rozhodla formálně konvertovat k judaismu (židovské kořeny má její otec, nikoli matka).

Na radnici působila již dříve, bývalý starosta ji pověřil agendou v oblasti sociální péče, bydlení, integrace a podpory žen. Zaměřuje se na větší integraci obyvatel Florencie, podporu znevýhodněných a podporu rozmanitosti, zasloužila se o městský Průvod hrdosti a pomohla založit první florentskou mešitu.

Vystupuje veřejně proti antisemitismu: V roce 2022 kritizovala akci pořádanou dvěma krajně levicovými členy florentské městské rady, jejichž plakáty označovaly Izrael za stát apartheidu. Odsoudila, když protestující proti očkování během pandemie covidu-19 nosili žluté hvězdy, symbol židovského cejchování během holocaustu. V létě 2023 se stala terčem antisemitského útoku na sociálních sítích, později dostala výhrůžky smrti a podle deníku *Corriere della Sera* jí od října 2023, od útoku Hamásu na Izrael, úřady přidělily policejní ochranu.

AMBASÁDA V DUBLINU KONČÍ

Izrael v reakci na postoj irské vlády uzavírá své velvyslanectví v Dublinu, oznámil v půli prosince izraelský ministr zahraničí Gideon Saar. Tento krok sice neznamená ukončení diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi, ale je významný v rovině praktické i symbolické. V prohlášení na sociálních sítích Saar jako důvod uvedl ir-

ské uznání palestinského státu, nedávnou podporu obvinění z genocidy, které proti Izraeli vznesl Mezinárodní trestní soud, a skutečnost, že Irsko dosud nepřijalo definici antisemitismu podle IHRA. Jasné pro palestinské postoje Irsko trvají již několik desetiletí a zakládají se na tezi, že oba národy byly nebo jsou kolonizovány – Irové Spojeným královstvím a Palestinci Izraelem.

Irský premiér zrušení ambasády označil za „hluboce politováníhodné rozhodnutí Netanjahuovy vlády“ a kritiku odmítl. Irsko ponechává své velvyslanectví v Tel Avivu otevřené.

FILM BRUTALISTA

Nový film *Brutalista*, který sleduje přeživšího holocaustu a uznávaného architekta, vychází z osudů architekta Louise Kahna a návrháře Marcela Breuera, jedné z tváří učiliště Bauhaus. Ač je konkrétně nejmenuje, snímek vypráví jejich příběh propojený s osudy dalších významných židovských architektů a projektantů 20. století, od jejichž životopisných údajů se odvíjí cesta fiktivního hrdiny filmu, Lászla Tótha, kterého hraje Adrien Brody (známý mj. z Polanského snímku *Pianista*).

Šestatřicetiletý režisér filmu Brady Corbet říká, že nechtěl natočit židovský film, ale jen snímek o architektuře. *Brutalista* měl premiéru na podzim na filmovém festivalu v Benátkách a získal cenu za nejlepší režii; nedávno také obdržel ocenění za nejlepší film a nejlepšího herce od filmových kritiků a posbíral řadu nominací na Zlaté glóby. (am)

Vydává Federace židovských obcí v ČR, Maiselova 18, 110 01 Praha 1, IČO: 00438341, www.fzo.cz. Redakce a administrace: Izraelská 1, 130 00 Praha 3, telefon/fax 226 235 217, e-mail: roschodes@sefer.cz. Redakce: Alice Marxová (šéfredaktorka), Jiří Daniček. Sekretariát a výtvarná spolupráce: Anna Tomášková. Vychází měsíčně, nevyžádané rukopisy se nevracejí. Číslo indexu 47 680. Předplatné zajišťuje jménem vydavatele společnost SEND Předplatné, spol. s r. o. (www.send.cz; call centrum 225 985 225; mobil 777 333 370; e-mail: send@send.cz). Předplatné pro Slovensko: MAGNET press Slovakia, s. r. o., P. O. Box 169, 830 00 Bratislava, tel.: 00421-2-67201931-33, fax: 00421-2-67201910 (20,30), e-mail: predplatne@press.sk. Předplatné do zahraničí a v elektronické podobě vyřizuje administrace *Roš chodeš*. MKČR E922, ISSN 121074 68. Toto číslo vychází 20. 12. 2024.

Cena 50 Kč (2,20 €)